

Bar-Ilan University
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

"שתלתם ניגונים בי אימי ואבי... עתה הם עולים וצומחים" פניה ברגשטיין

עבודה סמנריונית בנושא:

מקום הדת והמסורת בהתיישבות הקיבוצית-

קבלת השבת כמקרה בוחן

שם המרצה: ד"ר לילך רוזנברג

שם המגישה: רעות הורוביץ

ת.ז : 038025961

תאריך הגשה: 21/4/2016, י"ג בניסן תשע"ו

תוכן העניינים

3	מבוא
3	הקדמה
4	רקע תיאורטי והיסטורי
4	דת, טקס וחילוניות
5	יחס לדת ולמסורת בהתיישבות הקיבוצית- שנות ה- 20-30
6	יחס לדת ולמסורת בהתיישבות הקיבוצית החילונית- שנות ה- 60-80
8	פרק א- הדיון סביב קיום הטקס
11	פרק ב'- קבלות שבת בשנות ה- 20-30
11	הטקס
13	דיון על סוגיות מהותיות
15	פרק ג'- קבלות שבת בשנות ה- 60-80
15	הטקס
19	דיון על סוגיות מהותיות
23	סיכום
25	רשימה ביבליוגרפית
27	נספחים
27	נספח א'- תכנית לדוגמא של קבלות שבת ממגוון קיבוצים
35	נספח ב'- הזמנה לקבלת שבת בקיבוץ ניר אליהו 2015
37	נספח ג'- קבלת שבת מקיבוץ יד מרדכי 2015

מבוא

הקדמה

קבלת השבת טומנת בחובה טקסיות וחגיגיות, ערכים יהודיים ואוניברסאליים כאחד. הכרותי עם טקס זה הייתה דווקא דרך העולם החילוני, נוכחתי לגלות קהילות שונות שמתחברות לשבת דרך טקס קבלת השבת על אופניו השונים. מפתיע לגלות שדווקא בקיבוצים, שתרבותם עשויה להדמות כחילונית וסולדת מהדת- דווקא בהם ניתן למצוא קבלות שבת עד ימינו אנו.

מטרת העל של סמינריון זה היא בדיקת מקום המסורת היהודית בהתיישבות הקיבוצית החילונית דרך בחינת טקס קבלת השבת. אופן ביצוע הטקס, מרכיביו השונים ועצם הדיון עליו- מהוים בבואה ליחסם של הקיבוצים למסורת היהודית בכלל. בעבודתי זו, אנסה להתחכות אחר קבלת השבת בקיבוצים השונים לאורך התקופות ודרכה לבחון את יחסם למסורת. אשתמש בקבלת השבת כאבן בוחן ואנסה להסיק מהממצאים אודות טקס זה, על המימד הרחב יותר- יחסם של הקיבוצים החילוניים למסורת.

בחרתי שתי תקופות מרכזיות, אותן אבחן- שנות ה-30-20 ושנות ה-80-60. הסיבה שאתמקד דווקא בתקופות אלו מורכבת ממספר פרמטרים; ראשית, אלה השנים בהם ניתן למצוא את מירב המקרים בהם ערכו בקיבוצים טקס לציון קבלת שבת. שנית, אלה הן שנים מאפיינות תקופה- בשנות ה-20 הוקם הקיבוץ הראשון (עין חרוד ב-1921, אחרי שבשנת 1909 הוקמה הקבוצה הראשונה- דגניה) ושנות ה-30-20 מהוות פרק זמן שדרכו ניתן ללמוד על השנים הראשונות, תרבותם של אנשי הדור הראשון והשני בקיבוצים והלבטים בצעדיהם הראשונים כמעצבי תרבות בקיבוציהם. שנות ה-80-60 הן פרק זמן לא מבוטל שתחילתו בהתעצבותה של מדינה, השפעות העלייה הגדולה של שנות ה-50, מלחמות שהתירו את חותמן על החברה הישראלית ומשברי הקיבוצים (חברתי וכלכלי גם יחד).

הקיבוצים שאותם אבחן הם הקיבוצים החילוניים. אתמקד בקיבוצי הקיבוץ המאוחד ואיחוד הקיבוצים והקבוצות. אגע גם בקיבוצי הקיבוץ הארצי, אולם הם לא יעמדו במרכז העבודה. ההתמקדות בזרמים הנ"ל נובעת מהשוני ביחס הקיבוץ הארצי לדת והנסיון לבחון את קבלת השבת במגוון קיבוצים בעלי מכה משותף.

יש לשים לב שהמונח "קבלת שבת" אינו מתייחס לקבלת השבת במובנה הדתי. זוהי אינה קבלת שבת הנערכת בבית הכנסת ואין כאן את אותו סדר של מזמורים ופיוטים מן המקורות. קבלת השבת בקיבוצים היא טקס חדש הנושא שם זהה- אותו אבחן בעבודה זו.

המתודולוגיה בסמינריון זה כוללת מגוון מאמרים בנושאים רלוונטיים (כגון דת ומסורת בתנועת העבודה, טקסים, מסורת), ספרים על קבוצות (קבוצת השרון ודגניה) ובנוסף נעשה שימוש בחומרי ארכיון החגים הקיבוצי בבית השיטה הכולל קבצי מקורות על השבת, ילקוט קבלות שבת ועותקים של קבלות שבת מקיבוצים שונים. הבעיה המתודולוגית המרכזית שנתקלתי בה היא מחסור במקורות ראשוניים על קבלות השבת בשנות ה-30-20, ישנן מקורות אודות השבת בקיבוץ, אבל העדויות על טקס קבלת השבת הן מועטות.

רקע תיאורטי והיסטורי

1. דת, טקס וחילוניות

דת מוגדרת על ידי אמיל דירקהיים כ"מערכת של אמונות ומנהגים, המתייחסים לישות או לכוחות על טבעיים הנתפסים כקדושים, והמלכדים את המאמינים לקהילה מוסרית אחת"¹. על פי דירקהיים, הדת יוצרת קוד מוסרי- חוקי סביב עיקרי אמונה. בכל הדתות ישנה הבחנה בין קודש לחול וישנם כוחות על-טבעיים שיכולים להשפיע על חייו של המאמין. כוחות אלה יכולים להשתקף ביישיות על-טבעיות שנחשבות קדושות. את האמונה מביאים לידי ביטוי באמצעות כלי פולחן שונים ובאמצעות טקסים².

הטקס הדתי הוא בעצם "מערך פעולות המורכב מסדרה רצופה וקבועה מראש של פעולות, המתרחשת במועדים קבועים, או בהקשרם של אירועים מסויימים... פרטי הלבוש וכל יתר האביזרים, המשמשים במהלך הטקס, מצטיינים בסמליותם..."³. ניתן לזהות צורך בקביעות ובחזרתיות- פעולה קבועה, מועד קבוע, אביזרים קבועים- כל אלה משמשים את קהילת המאמינים ביצירת אחדות חברתית. אם כך, ניתן לראות שמעבר לתפקיד האמוני, לדת תפקיד נוסף- הדת היא גורם חשוב בלכידות חברתית ומשמשת גם לצורך פיקוח על החברה.

הדת הינה מרכיב מרכזי בחברה מסורתית, אולם בחברות מודרניות ישנו תהליך של ירידת מרכזיותה של הדת וכניסת **תהליך החילון**. בתהליך החילון המצוות והסמכות הדתית מאבדות את תוקפן כמקור סמכות לגיטימי ובמקומם עולים שיקול הדעת התבוני והמעשי והסמכות הרציונלית. שינוי זה בא לידי ביטוי בירידה מתמדת בהשתתפות בפעילות פולחנית דתית⁴. ניתן לראות שתהליך החילון אין פירושו- ריקון תוכן בלבד או שלילת הדת בהכרח, אלא מציאת תחליף למערכת האמונות והמנהגים הדתיים. כפי שמגדיר זאת דון-יחיא- "החילון מתבטא לענייננו בעצם התופעה של ריקון מושגים מתוכנם הדתי המקורי וריוויים בתכנים חילוניים..."⁵. לכל חברה צורך בסמלים, בטקסים ובמערכת אמונות. ההבדל המהותי בין חברה דתית לחברה חילונית הוא בתוכן הסמלים- מקור התוכן הוא בגישה תבונית ובסמכות שלא נובעת מכוח על-טבעי קדוש, אלא מהתבונה האנושית. נשאלת השאלה- האם חברה חילונית היא חברה לא דתית, או שאולי האידיאולוגיה האלטרנטיבית יוצרת דת חדשה? ניתן לזהות "**דת חילונית**"- זוהי דת אזרחית המציעה סדר חברתי חדש ושוללת את סמלי הדת. הדת החילונית מלכדת את הקהילה סביב אידיאולוגיה משותפת שיש בה מימד של קדושה וזאת על ידי מנהגים וטקסים- בזאת הדת החילונית דומה לדת המסורתית⁶.

יחסה של הציונות הסוציאליסטית אל הדת המסורתית באה לידי ביטוי בתהליך של חילון ויצירת "דת חילונית". ניתן לזהות מגוון **גישות ביחסי דת- מסורת בציונות הסוציאליסטית**⁷:

¹ Durkheim, 1948 מתוך- סוקר, 1998, עמ' 9

² סוקר, 1998, עמ' 9

³ סוקר, 1998, עמ' 10

⁴ ליבמן וליבמן, 1991 מתוך- סוקר, 1998, עמ' 15

⁵ דון-יחיא, 1980, עמוד 31

⁶ בר-לבב, מרגולין ופינר, תשע"ג, עמ' 175-173

⁷ דון-יחיא, 1980, עמ' 31

- שלילה- גישה אנטי- דתית מובהקת שיוצאת נגד רבים מערכיה ומושגיה של היהדות המסורתית. גישה זו רווחה בעיקר בשנים שלפני קום המדינה.
- חילון- שימוש בעולם התוכן הדתי והתאמתו למערכת הערכים החילונית.
- שילוב- הכנסת אלמנטים מסורתיים, ללא שינויי התוכן או הצורה. קשור בדרך כלל לעמדה חיובית יחסית כלפי היהדות המסורתית. גישה זו באה לידי ביטוי בעיקר אחרי קום המדינה.

2. יחס לדת ולמסורת בהתיישבות הקיבוצית- שנות ה- 20-30

- **מהפכנות, מרד**- מהפכנות ומרד היו מיסודות האידיאולוגיה של ההתיישבות הקיבוצית בשנות ה- 20-30. "תרבות הנעורים", שהתפתחה בתנועות הנוער באירופה בסוף המאה ה- 19, חרטה על דגלה את המרדנות נגד ההורים ומסורות העבר. תנועות הנוער הציוניות ובייחוד תנועת השומר הצעיר אימצו את "תרבות הנעורים". שירו של דוד שמעוניביץ'- "מרד הבן", שפורסם ב- 1922 בקן השומר הצעיר בוורשה, מבטא את הכמיהה למרד: *"אל תשמע בני למוסר אב/ ואל תורת אם אל אוזן תט/ כי מוסר אב הוא קו לקו ... / תורת אם "לאט לאט" ... / וסופת אביב דוברה כן: / הקשיבה, איש, לשיר הבן!"*⁸
- **תהליכי חילון באירופה**- במחצית השנייה של המאה ה- 18 התרחשו באירופה תהליכי מודרניזציה, עיור ותיעוש ששינו את מבנה התעסוקה של היהודים. בנוסף, ניתנה אמנסיפציה- זכויות אזרח שוות ללא אפליית דת. הדת כבר לא סמכות הכלל, נפתחה אפשרות לחלץ את היהודים מהעוני שהדת מביאה. רעיונות חילוניים חדרו לקהילות יהודיות רבות וגרמו להקמת תנועת ההשכלה והתנועה הציונית והסוציאליזם⁹. כל אלה השפיעו על יחסם של חלוצי שנות ה- 20-30 שגיבשו את תפיסת עולמם בגולה.
- **שלילת ה"גלות"**- מושג ה"גלות" נתפס בעיני אנשי הציונות הסוציאליסטית כביטוי לאורח חיים כולל שהוא פסול מיסודו. לתפיסתם אדם גלותי הוא אדם פאסיבי, תלותי, אנוכי, גס רוח, תלוש, פחדן ומנותק מהטבע. הרעיון היה לתקן את התכונות הגלותיות וליצור אדם חדש, יהודי חדש. הדת המסורתית הייתה גורם מרכזי בתרבותם של יהודי הגולה ולכן התפתחה עמדה שלילית כלפיה¹⁰.
- **סוציאליזם**- בשנות העשרים, אחד מיסודות האידיאולוגיה של אנשי ההתיישבות העובדת היה הסוציאליזם. רעיון הסוציאליזם מיסודו שואף לבריאת חברה צודקת בלי מנצלים ומנוצלים ומבוסס, בין היתר, על משנתו של קרל מרקס שכתב את המניפסט הקומוניסטי (רעיון יצירת משטר כלכלי שיויוני ללא מעמדות וניצול). יחסו של מרקס אל הדת היה יחס אתאיסטי, לדבריו: "האדם יוצר את הדת, ואין הדת יוצרת את האדם", וגם- "הדת היא אופיום של העם"¹¹. מרקס טען שהדת היא אשליה דמיונית שמשעבדת את האדם

⁸ שפירא, 1991, עמ' 155 מתוך- סוקר, 2002, עמ' 36

⁹ סוקר, 2002, עמ' 24-25

¹⁰ דון-יחיא, 1980, עמ' 32

¹¹ מרקס, 1965, עמ' 65 מתוך- זעירא, 2002, עמ' 18-19

ומדכאת מרד, לדידו יש לבטל את הדת כשם שיש לבטל את המדינה ואת הקניין הפרטי¹². לסוציאליזם- בספרו "רומי וירושלים" הוא מחבר בין ההלכה היהודית לסוציאליזם, למשל חוקי יובל ושמיטה שמבטאים שאיפה לצדק חברתי¹³.

• **זיקה תרבותית היסטורית ליהדות**- לצד דחיית הדת הייתה באנשי העליה השנייה ההבנה שהקשר ההיסטורי מהותי ביחסם אל ארץ ישראל. אולם, יחסם למסורת היה אמביבלנטי, כפי שדוד כנעני כותב במחקרו על יחסם של אנשי העליה השנייה לדת ולמסורת: "במקום "מסורת", שהקונוטציה שלה היתה שלילית בעיניהם, העדיפו לדבר על "הקשר ההיסטורי", אעפ"י שיותר מאשר הבאים אחריהם עדיין ינקו במישרין מהמסורת הדתית, החיה"¹⁴. אנשי העליה השנייה ראו עצמם כממשיכייה של ההיסטוריה היהודית, והשתמשו בשפה העברית ובתנ"ך כ"חוט מקשר". כדבריו של יוסף אהרונוביץ: "השפה העברית היא שפתנו הלאומית... היא שפתנו ההיסטורית ורק בה יכולים אנו להמשיך את החוט ההיסטורי הקושר את כל הדורות"¹⁵. התנ"ך שימש את אנשי הציונות הסוציאליסטית כספר היסטוריה וחינוך, הם שאבו ממנו ערכים אומנותיים, סוציאליים ולאומיים. כך כתב יצחק טבנקין: "אין לתאר את עולמם הרוחני של בני העלייה השנייה מבלי לציין את השפעתו המיוחדת של ספר התנ"ך עליהם... סייע בהריסת החיץ בין האדם לארץ ופיתח הרגשת מולדת... כל זה התבטא במגע הדוק עם הספר הזה, שהיה מצוי כמעט בחדר של כל פועל בארץ באותם ימים"¹⁶.

• **געגועים לבית ההורים**- חלוצי שנות ה-30-20 היו צעירים בודדים שעזבו את הבית המוכר והגיעו לבדם לארץ חדשה מלאה באתגרים. לצד הסלידה מהגולה ומאורח החיים בבית ההורים עלו גם רגשי הגעגוע והנוסטלגיה שריככו את תחושת העוינות כלפי המסורת הדתית שאפיינה את בית ההורים¹⁷. שרה מלכין תארה רגשות כאלה בנדודיה ממושבה למושבה: "רק דבר אחד נעם לי שם: השבת המסורתית נשמרה שם עד כי דימיתי בנפשי כי הנני בעירתי שבליטא..."¹⁸.

• **צורך בסמלים ושילוב ישן בחדש**- הסמל נותן מענה לתחושות של ניתוק, הוא מבטא תחושות של אחדות ורציפות היסטורית של הלאום. הסמלים המוכרים היו סמלי המסורת היהודית הדתית ועל כן גם הציונות הסוציאליסטית הוסיפה להשתמש בדפוסי הטקס והחג היהודים המסורתיים. אולם, סמלים אלה פורשו מחדש מתוך כוונה להחליף את תוכנם הדתי במיתוסים חדשים התואמים את עולם הערכים החדש¹⁹. דוגמאות לשילוב ישן בחדש ניתן לראות בסדר פסח הקיבוצי ובטקסי הנישואין למשל.

3. יחס לדת ולמסורת בהתיישבות הקיבוצית החילונית- שנות ה-80-60

¹² זעירא, 2002, עמ' 19

¹³ שם, עמ' 22

¹⁴ כנעני, 1976, עמ' 82

¹⁵ שם, עמ' 83

¹⁶ טבנקין, 1967, עמ' 24 מתוך- כנעני, 1976, עמ' 89

¹⁷ צור, 1976, עמ' 96-97 מתוך- דון-יחיא, 1980, עמ' 38

¹⁸ כנעני, 1976, עמ' 102

¹⁹ דון-יחיא וליבמן, 1984, עמ' 461-485 מתוך- דון-יחיא, תשס"ה, עמ' 2

- **משבר שנות החמישים** - בעקבות הקמת המדינה, הקיבוץ איבד מחשיבותו בתחומי ההתיישבות, קליטת עליה, ביטחון וכלכלה. אל מול שינוי זה הקיבוצים החלו להדגיש את ההיבט הכלכלי והתועלתני שבהם וזאת תוך כדי ויכוחים אידיאולוגיים שונים. מכלול השינויים בקיבוץ הביא להתכנסות הקיבוץ בתוך עצמו ולנסיון לשפר את תדמיתו²⁰.
- **עלייה בחשיבות הפעילות החברתית** - מתוך השאיפה לשפר את תדמיתו של הקיבוץ, עלתה חשיבותה של הפעילות החברתית והתרבותית. במקביל חלה עלייה בהיקף המשאבים שהוקצו למען הפעילות והוקמו מסגרות תרבות שונות כגון: כנסים קבועים, ועדת תרבות שהתפצלה בהמשך לועדת מסיבות ליל שבת, ועדת חגים ועוד. בשנת 1965 הוקמה "הוועדה הבין-קיבוצית להווי ולמועד" - שיצרה קאנון משותף שהיווה מקור השראה לקיבוצים בפעילותם התרבותית. הפעילות החברתית שיקפה תרבות קיבוצית שניסתה לשמר את ערכי הקיבוץ ולמנוע חדירת השפעות חיצוניות²¹.
- **חילופי דורות** - חילופי הדורות בקיבוץ גרמו לכך שמימד המרד בבית ההורים שבגולה כבר לא היווה מרכיב ביחס לדת ולמסורת. חברי הקיבוצים הצעירים גדלו לתוך מציאות חילונית ולא הכירו את המסורת הישנה. בנוסף, בשנות ה-40 הצטרפו ההורים לקיבוצים וכך התעורר הצורך בבית כנסת, כשרות וכדומה.
- **עליית ניצולי שואה** - ניצולי השואה היו בחלקם קרובי משפחה של חברי הקיבוצים. המפגש עימם השפיע על תפיסת תרבות הגולה בקיבוצים - ההזדהות עם מסורת ההורים גדלה וכך גם הרצון להנחיל לדורות הבאים את המסורת שהולכת ונעלמת²².
- **התמתנות ההתנגדות לדת המסורתית** - מניעת חדירת השפעות חיצוניות הפכה לבלתי אפשרית בשנים אלו ולכן העדיפו לנצל השפעות אלה לצרכי הקיבוץ. ההתמתנות להתנגדות לדת באה לידי ביטוי באימוץ הולך וגובר של מרכיבי הטקס הדתי. למשל ציטוט מן המקורות, ציון חגים ואירועים מסורתיים שבעבר כמעט התעלמו מהם (יום הכיפורים ובר המצווה למשל) והתמסדות טקס קבלת השבת²³.

²⁰ סוקר, 2002, עמ' 45-46

²¹ שם, עמ' 46-49

²² אופז, 1986, עמ' 178-181

²³ סוקר, 2002, עמ' 49-51

פרק א- הדיון סביב קיום הטקס

כאשר הקיבוצים והקבוצות הראשונות עלו לקרקע ניצבה בפניהם שאלת עיצוב התרבות והטקסים בקבוצה. השבת הייתה אחד המועדים הראשונים שאותם ניסו לעצב, בהמשך למה שהיה נהוג בתנועת הפועלים בגולה- שם הודגשו בשבת היסוד הסוציאלי ותחושת הסולידריות המעמדית²⁴. בשנות העשרים שאלת השבת הפכה למרכזית בקרב כלל הישוב בארץ וספציפית בקיבוצים- הם שאלו עצמם כיצד לייחד את השבת ולמלא אותה בתוכן²⁵.

דמות מרכזית בשאלת עיצוב השבת החדשה בארץ ישראל היה חיים נחמן ביאליק. במהלך שנות העשרים הוא נאבק למען הכנסת נהלים וכללי התנהגות בשבתות ובכלל זה הוביל את "עונג שבת"²⁶ בתל אביב²⁷. ביאליק מייצג את התומכים בשימוש בסמלים המסורתיים הקיימים- "העיקר שתעשו הכל באמונה ואל תתחכמו הרבה. אבותינו לא נמאסו עליהם שבתותיהם ומועדיהם אף על פי שחזרו עליהם"²⁸. אל מול טענה זו בחיוב השימוש במסורת הישנה מבית ההורים, היו מבין החלוצים שהתנגדו לאותם סמלים ישנים מהגולה. כדברי שיר האינטרנציונל²⁹:

"עולם ישן עדי היסוד נְחַרְיָמָה
מִגֵּב כְּפּוֹף נְפָרֵק הָעֵל
אֶת עוֹלָמְנוּ אֶז נְקִימָה
לֹא כְּלוּם מִתְמוֹל,
מְחַר – הַכֵּל."

השאיפה הייתה ליצור יש מאין, להחרים את עולם הגלות ולברוא תרבות חדשה. מתוך גישה זו, בשנים הראשונות, השבת הייתה ריקה מתוכן מסורתי. ברוב המקרים היה זה יום מנוחה אך בעת הצורך לא פסלו עבודה בשדה³⁰. היו גם שהציעו יום מנוחה אחר, לאו דווקא את שבת³¹, כך כתב שמחה בספר הקבוצה בשנת 1927: "יום השבת ומנוחתו מה הוא? זכורני, כי לפני זמן נזרק משפט קל בתוכנו על אפשרות והכרח לנוח באחד מימות השבוע, לשמע משפט זה אני כלי געשתי, דבר- מה התקומם בי"³². הקיבוצים התקשו לצקת תוכן חדש לשבת; את התוכן הדתי הם הוציאו ואז נשאלה השאלה- מהו התוכן החדש שנכון לתת לשבת ובתוך כך לערב השבת? כך כתב יוסף פיקר, איש גדוד העבודה ביומנו בשנת 1922: "שבת היום וכמה משעמם [...] אי אתה יודע [...] במה למלא את זמנך הפנוי [...] מחפש פינה שלווה ואינך מוצא. ובינתיים עובר היום וכל אותם געגועים, הציפיה לשבת – שוא היתה. [...] שבת בארץ גרועה משבת בגולה, הנה חלל ריק שאין למלאותו"³³.

²⁴ זעירא, 2002, עמ' 203

²⁵ שם, עמ' 209

²⁶ מפגשי "עונג שבת" היו כינוס תושבים בימי שבת בתל אביב שהחל ביאליק בשנות העשרים, הם כללו הרצאות בתחומי היהדות וארץ ישראל ובנוסף שירי שבת, פיוטים ושירים מודרניים. עוד על עונג שבת באתר <http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=1202>

²⁷ שם, עמ' 203

²⁸ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 243

²⁹ האינטרנציונל הוא המנון סוציאליסטי וקומוניסטי ששימש את ברית המועצות והמפלגה הקומוניסטית ואת תנועות הנוער- השומר הצעיר והנוער העובד והלומד.

³⁰ כנעני, 1976, עמ' 99

³¹ עוד על הדיון סביב מנוחה ביום שבת: אופז, תשנ"ו, עמ' 194 וזעירא, 2002, עמ' 209

³² אופז, תשנ"ו, עמ' 192

³³ ארכיון תל יוסף: פיקר, תרפ"ב, עמ' 10 מתוך- זעירא, 2002, עמ' 202

שלמה רייכשטיין מעין חרוד מבטא את אותו מחסור בייחודיות לשבת: "מה יש לנו בשבת מלבד שישנים עוד שתי שעות"³⁴. ניתן לראות כי עולה הצורך בתחושת קדושה, התעלות, חגיגות, ייחוד לשבת; כדברי א.ד. גורדון: "חסר דבר מה [...] בייחוד מורגש זה בשבתות ובחגים, בייחוד בחגים", "החול שלנו הרבה יותר יפה מן החול של אחינו בגולה, והשבת והחגים – הרבה יותר יפים בגולה"³⁵. בהמשך עלה הדיון על הכנסת אלמנטים מהמסורת וקיום טקס ייחודי. ביאליק כותב על ביקורו בדגניה, אלול תרפ"ח (1928): "לפנות ערב הוזמן לבית הספר לקבלת שבת עם הילדים... הילדים הגדולים שרו משירי השבת... מכאן עבר לדבר על החגים והשבתות: לא יספיקו לכם הכוחות אם תרצו ליצור הכל מחדש... אתם מבקשים להכניס בהם תוכן חדש כתוצאה מהריקנות..."³⁶. קבלת השבת מתרחשת בבית הילדים- שם שרים שירי שבת ועורכים טקס ייחודי לציון ערב שבת. בקרב המבוגרים עולה הדיון אודות יצירת תוכן חדש לערב השבת וביאליק מבקר את הרצון ליצור הכל מחדש, ללא שימוש במסורת. הדיון אודות קיום קבלת השבת עסק בשאלה- האם להשתמש באלמנטים קיימים, במסורת מוכרת או לחילופין- ליצור תוכן וצורה חדשים- תרבות חדשה וחלוצית שאין בה שימוש בישן ובקיים. שאלה דומה עלתה גם בעין חרוד- כך טען החבר רוזנבר בשיבת החינוך בעין חרוד בשנת 1924: "איך חיי ילדנו בשבתות וחגים?, לנו, אין נחת עם הילדים, רצוי היה שאצלנו תקבל השבת צורה מיוחדת[...] אין שום דבר קדוש לנשמת הילד[...] צריך לתת לילד איזה קדושה לעת עתה[...] אני מציע מפה לבנה, נרות, מנה נוספת, לאסוף את כל הילדים יחד, לשיר יחד, להקריא פרשת השבוע, סיפור על איזה צדיק"³⁷. נדמה כי נוצר קושי להתמודד עם מצב של ריק, מצב שבו יש ליצור הכל מחדש. יתכן שחוסר זה בתכנים חדשים הביא לחזרה למוכר, לשימוש באותם סמלים מבית ההורים. אפשרות נוספת היא שעלה צורך לא לקטוע את שרשרת הדורות, את אותה מסורת ארוכת שנים שילדי החלוצים לא הכירו³⁸.

הדיון על עצם קיום טקס קבלת השבת המשיך לאורך השנים. בשנות ה-80-60 עולים טיעונים בדבר מיאוס והתרוקנות מתוכן של הטקס: "לפי דעתי קבלות השבת בשעה 6:30 הן חסרות ערך ומיותרות. חלק גדול מהילדים אינו מגיע כלל למסיבה, החלק השני מנומנם ומיושן, חלק שלישי הולך לכדור-סל, אלה המגיעים במצב פחות או יותר נורמלי אינם נהנים... צריך לבטל את המסיבה בשעה 6:30 אך יש למצוא דרך אחרת לשמור על המסורת של קבלות השבת."³⁹ מעיון בעיתוני קיבוצים שונים⁴⁰ עולה כי הייתה דרישה לבטל את קבלות השבת. הטענה היא שטקס קבלת השבת בחדר האוכל נהפך לסתמי ושההשתתפות בו מועטה. יש תחושת עייפות וריקון המסורת מתוכנה, עולה הצורך למצוא תחליף. ואכן, בקיבוצים רבים העבירו את קבלת השבת למועדון לחבר אחרי ארוחת הערב. מצד שני, ישנם גם טיעונים בעד קיום קבלת שבת במתכונתה- "מאז ומתמיד אני חסיד של קבלות-שבת ושל החדרת צורות ותכנים מהמסורת. אפילו אין מתעמקים בתוכן ואפילו אין מאזינים, עצם ההתכנסות, הישיבה בצוותא, השירה בצוותא- כל אלה מקנים את הרגשת החג ויוצרים את האווירה הדרושה..."⁴¹, "מוטל עלינו, אנשי

³⁴ ארכיון עין חרוד-על החגים, מתוך- זעירא, 2000, עמ' 202

³⁵ גורדון, תשי"ז, עמ' 287, מתוך- זעירא, 2002, עמ' 64

³⁶ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 243

³⁷ ארכיון עין חרוד בתוך: זעירא, 2000, עמ' 102

³⁸ הנחה זו היא של כותבת העבודה

³⁹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים - חוברת "קבלות שבת", מכון להווי ומועד, תשמ"ו, עמ' 100

⁴⁰ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 242

⁴¹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים - חוברת "קבלות שבת", מכון להווי ומועד, תשמ"ו, עמ' 36

הקבוצה, להופיע כנושאי האידיאה של שבת ומועד בישראל. במשפחות רבות בישראל מתחנכים הילדים באוירה של חמרנות יבשה וחילוניות אפורה[...] אנו, אנשי הקבוצה, הננו גם חלוצי השבת בתוך הציבור החילוני בארצנו, ובשל כך מוטלת עלינו אחריות גדולה וכבדה לגבי עמנו.⁴² קולות אלה מבטאים את הצורך בקבלת שבת שתהיה מקום למפגש, מקום להחדרת תחושת חג וקדושה. בנוסף ישנה תחושת האחריות הלאומית והאמונה כי הקיבוצים צריכים להיות דוגמא חיה לחיבור למסורת ולהתעלות רוחנית.

לסיכום, ניתן לראות כי הדיון סביב קיום טקס קבלת השבת עלה בראשיתם של הקיבוצים ונמשך גם בשנות ה-80-60. השבת הייתה לסמל של מעמד הפועלים עוד בגולה ולכן עלה גם בארץ הצורך בעיצוב הטקסים שסביב מועד זה. בקרב אנשי הקיבוצים עלה הרצון להכניס לחייהם חגיגות ותחושת קדושה סביב ייחוד יום השבת. הדיון סביב הטקס התרכז תחילה בעיקר סביב שאלת הכנסת תוכן וסמלים דתיים לעולם החלוצי, סמלים שמסמלים את התרבות אותה עזבו. ומצד שני היה קושי ליצור תרבות חדשה לגמרי ורצון להעביר הלאה מסורות מבית ההורים. בהמשך, בשנות ה-80-60 עבר הויכוח סביב קבלת השבת לזיהוי חוסר עניין וריקנות מתוכן אל מול אותו רצון בהתעלות, מפגש חברתי והמשך המסורת.

⁴² בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 252

פרק ב' - קבלות שבת בשנות ה-30-20

הטקס

בשנות העשרים התפתחה בקיבוצים מסורת של ערבי שבת חגיגיים, שונים משאר ימות השבוע. הייחוד בא לידי ביטוי במפות לבנות, סעודה חגיגית, שירים וריקודים. במרחביה, 1921: "מפות צחורות, סעודת שבת ובקבוק יין על השולחן, שרים זמירות והשמחה אז שורה במעוננו"⁴³. בקבוצת כנרת, 1920: "באים בחולצות לבנות, מסורקים ומגולחים. יצחק פיינרמן היה מתחיל לצפצף מנגינות, צפצוף עמוק ומלא. [...] לעתים היה מושיב את עמליה בת השלוש על ברכיו [...] היה בזה [...] געגועים עמוקים לחיי המשפחה והרבה עצב"⁴⁴. בדגניה: "שבת- יום מנוחה. בשישי בין ערביים מורגשת כבר השבת. חדר האוכל נוצץ, המנורה הגדולה מאירה... סוף סוף אחרי כמה שיחות ניקנו גם מפות, והשולחנות קיבלו צורת חג. מישוהו רמו על נרות-, כמה חן זה היה מוסיף!... החברים מתלכדים יחד ויוצאים במחול..."⁴⁵. בקבוצת השרון, 1926: "היה זה אחד מערבי שבתות המוציאה אותנו מששת ימי חולין אפורים, מרוממת ומנשאת על הדאגות המרובות ומכניסה לעולם שכולו אחר, עולם של מנוחה נפשית, של השלטת הנשמה היתרה שבאדם [...] נדמה היה שיחד עם החולצות החדשות והנקיות – טוהרו וחודשו גם הלבבות מתחתיהן. והתלקטו קבוצות קבוצות, זרוע אל זרוע, כף אל כף"⁴⁶.

הורה חדרה- חברי קיבוץ עין השופט 1936⁴⁷

ניתן לראות את הצורך בשבת הישנה והמוכרת- זו עם המפות הלבנות, הזמירות, המנגינות ותחושת ההתעלות והקדושה. הריקוד והשירה ענו על הצורך בהתרוממות רוח, בחווייה עליונה ורוחנית. ישנו געגוע לבית ההורים, לסמלים המסורתיים ולצד זאת ישנה הרתיעה ודחיית האלמנטים הדתיים- רק מדברים על נרות ועוד אין טקס "קבלת שבת" של ממש. בשנים

⁴³ ארז, 1964, עמ' 240, מתוך- זעירא, 2002, עמ' 205

⁴⁴ ארכיון כנרת, מכל 3, תיק 3-12, מתוך- זעירא, 2002, עמ' 205

⁴⁵ דין, תרצ"ה, עמ' 167, מתוך- כנעני, 1976, עמ' 100

⁴⁶ אופז, תשנ"ו, עמ' 107

⁴⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PikiWiki_Israel_1185_Settlements_in_Israel_%D7%94%D7%95%D7%A8%D7%94_%D7%97%D7%93%D7%A8%D7%94.JPG

הראשונות ציינו את ערב השבת תוך שימוש באלמנטים חגיגיים שמנותקים מהדת בדרך כלל אבל מזכירים את בית ההורים, ערב שבת סיפק למשתתפים חוויה רוחנית אם כי לא היווה טקס בעל תוכן.

הולדת הילדים הראשונים הביאה עימה את הצורך בהכנסת טקסים בעלי תוכן בנוסף לסעודה החגיגית ולריקודים. בתל יוסף קיימו מסיבת שבת שכללה דיווח על אירועי השבוע (הקראת "עיתון חיי", מדור היתולי וכדומה). בקריית ענבים התקיימו בשבת בצהריים שיעורים והרצאות. צורות אלה היו לטקס חילוני המסמל את יום המנוחה המשותף.

בהמשך התחילו קבלות השבת בבתי הילדים; כך מתוארת קבלת השבת בגן הילדים בעין חרוד: "שומעים הילדים את הסיפור על יום המנוחה שניתן לאדם העובד. [...] לפני הארוחה אנו מדליקים את נרות השבת, ואז משתררת בחדר דומייה עמוקה, היא מופרעת רק ע"י שירי השבת המושרים בפי הילדים"⁴⁸. בגבע מתוארות כך קבלות השבת בגן הילדים: "היינו קוראים חיבור שהילדים כתבו על סיפורי התנ"ך, איזה קטע ספרותי. גם קטע היתולי מחיי חברת הילדים. הוספנו לזה גם שירי ארץ-ישראל ושירי-שבת. כל זה נערך על יד שולחנות ערוכים עם נרות"⁴⁹. פתאום ישנם נרות של שבת, שירי שבת, סיפורי תנ"ך- מנהגי הגולה תופסים מקום בבית הילדים. יחד עם זאת בולט כאן השילוב בין ישן לחדש- הנרות, שירי שבת, סיפורי התנ"ך- לצד קטעי הספרות, שירי ארץ-ישראל, חיי היומיום. ניתן לראות כאן התפתחות- הכנסת הסמלים הישנים, האלמנטים הדתיים- אך בשילוב עם תרבות חלוצית שמהווה את המרכז.

קבלת שבת בגן הילדים בעין חרוד, סוף שנות העשרים⁵⁰

⁴⁸ זעירא, 2002, עמ' 208-207

⁴⁹ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 247

⁵⁰ זעירא, 2002, עמ' 207

בעוד שבגני הילדים שררה אורח קדושה וחגיגות בערבי שבת, אצל המבוגרים לא הורגשה אותה האווירה. הגנת מעין חרוד ניסחה זו כך בשנת 1929: "בתוך ימי החול האפורים וגם ימי החג והשבת, אשר עוברים עלינו [המבוגרים] רק כימי מנוחה ללא כל צביון וגוון מיוחד של חג, טוב שמתוך פינה אחת של חיינו עולה רננת חג ושלת בה מלכת השבת"⁵¹. החלו להשמע קולות שקראו להכנסת טקס של ממש גם לחדר האוכל: כך כתבו בדגניה: "מבכל מקום ומקום נישאת הטענה ואי שביעות הרצון מצורת החגים אצלנו, מחוסר התוכן והריקנות שבהם, מהחול והשעמום שבשבת שלנו[...] בו בזמן בכתלי הגן ובבית הספר נוהגים טקסים מיוחדים[...] ההורים הנחפזים, הטרודים, מתענגים גם הם מרחוק ומלאים געגועים לשבת בשביל עצמם"⁵². יצחק בן-יוסף מקיבוץ גבת מספר על השתלשלות קבלת השבת בקיבוץ- "הצעתי לריזיק שנעשה מסיבה של קבלת שבת לילדים. זה התקבל... ואז אמרתי לריזיק: אינני מסכים שתהיה תרבות של קבלת שבת אצל הילדים בלבד. צריך גם אצל החברים... ובאמת התחלנו יחד בקבלות שבת משותפות... וכך זה נמשך כמסורת מקומית במשך שנים רבות"⁵³. בסופו של דבר, קבלות השבת התקבלו אצל המבוגרים, וכך יצא שבמקרים רבים הגנות והמחנכים בקיבוצים היו אלה שהתוו את הדרך לקבלת השבת בציבור⁵⁴.

קבלות שבת שבועיות החלו להופיע בחדרי האוכל בקיבוצים, בדגניה מתוארת תחילת מסורת כך: "באמצע שנות השלושים התחלנו לערוך בחדר האוכל מסיבות בליל-שבתות. תחילה נמצאו חברים שמתחו ביקורת: הא כיצד? טקסים דתיים בקבוצה? והנה, דווקא בנינו- שלא ידעו מעודם מסורת דתית- הם שראו במסיבות שבת צורך חיוני... התפרקות מדאגות יום-יום, התעלות, נגינה ושירה, פרשת שבוע, קטעי ספרות מובחרים... תאריכים בתולדות האומה, חגיגות נישואין... והמסיבות התקיימו בכל המצבים..."⁵⁵. לצד ההתנגדות לטקסים דתיים החלו מציינים את ערב שבת בטקס שבועי קבוע. גם כאן יש שילוב בין ישן לחדש: שימוש באלמנטים מהדת, כגון פרשת שבוע וניגונים חסידיים, ואלמנטים תרבותיים מחיי החלוצים כגון קטעי ספרות וחגיגות נישואין. אין השלמה מוחלטת עם הבחירה לערוך קבלת שבת שיונקת מהמסורת היהודית, אולם יש התחלה של שילוב המסורת בתוך תרבות חדשה שהופכת לטקס קבוע.

מעטים המקורות אודות טקסי קבלת שבת בשנות ה-20-30. הנחה היא שלא היו הרבה קיבוצים שקיימו טקס קבלת שבת שבועי אלא ציינו את ערב שבת בשירה, ריקודים וסעודה חגיגית. ואכן, ניתן למצוא קיבוצים רבים שמספרים על תחילת מסורת של טקס שבועי רק בשנות ה-40-80. על קבלות השבת של שנות ה-60-80 בפרק הבא.

דיון על סוגיות מהותיות

טקס קבלת השבת עורר שאלות ומחלוקות כאשר במרכז עמדה שאלת השימוש בסמלים הלוקוחים מהעולם הדתי. כפי שהוזכר קודם, קבלות השבת היו שילוב של תרבות חלוצית חדשה ושל תרבות מסורתית מבית ההורים. השימוש באותם אלמנטים דתיים עורר מחלוקת. כדוגמא נביא את השימוש בתנ"ך שעורר דיון מהותי.

⁵¹ ארכיון עין חרוד, מתוך- זעירא, 2002, עמ' 208

⁵² בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 250

⁵³ שם, עמ' 248

⁵⁴ שם, עמ' 246

⁵⁵ שם, עמ' 244

כך מספר דויד שמטרלינג-גלעד מדגניה א' בשנת 1938: "אחד מסלעי המחלוקת [...] הוא הקריאה מתוך התנ"ך [...] ישנם אצלנו חוגים, שאינם יכולים לעכל את הדבר מתוך חשש, שמא יכניסום לידי כך לתוך טקס דתי, אשר מפניו נמלטו בעמל כה רב."⁵⁶ עולה כאן החשש מפני טקסים דתיים, הפחד מחזרה לעולם הגלותי שממנו ברחו הצעירים ואותו מנסים לעצב מחדש בדמותם. הביקורת כאן היא לא כלפי התוכן שאותו מקריאים, אלא כלפי מה שהתנ"ך מסמל-התנ"ך מהווה תזכורת לבית ההורים, לטקסים דתיים שאותם מכירים מהגולה. אנשי הקיבוצים של שנות ה-20-30 פסלו את הגולה, הם ראו בגולה סמל לאורח חיים כולל שהוא פסול מיסודו⁵⁷, ולכן סמלים כמו התנ"ך עוררו את אותה ביקורת. מצד שני, רבים מבני הקיבוצים ראו בתנ"ך נכנס תרבותי, ספר חינוך והיסטוריה המגלם בתוכו ערכים אומנותיים, סוציאליים ולאומיים⁵⁸. שמטרלינג-גלעד ממשיך ואומר: "לחברים האלה מצווים אנו לומר, שהתנ"ך אינו נפסל עדיין ע"י כך, כאשר יש בו אלמנטים דתיים, כמו "שהאלאס" של הומירוס אינה נפסלת עקב האלמנטים של הדת האלילית. על כל עם ועם מוטלת החובה להתחנך לאור נכסי התרבות היקרים לו ביותר"⁵⁹. התנ"ך הוא נכס תרבותי, טוען שמרלינג, ועל כן למרות הויכוחים המשיכו להשתמש בו בקבלות השבת בקיבוצים.

גם נרות השבת עוררו מחלוקת סביב שאלת השימוש בסמלים הלקוחים מבית ההורים בגולה. א. ישראלי מקיבוץ גבת מספר על השנים הראשונות בקיבוצו: "לפני עשרות שנים סער בתוכנו ויכוח על הדלקת נרות בשבת כסמל לשבת [...] ההתנערות מאורח החיים הדתי מסמליו היתה אז אחד מגילויי המרד במציאות היהודית, זה המרד שהוביל לעליה, לעבודה, לקיבוץ... מן הראוי לזכור: לא רק לנרות השבת לא נזקקנו [...] גם חדרי האוכל שלנו בימי ראשית הקיבוצים בארץ היו ריקים מכל קישוט... היה שפע של אור בלב פנימה, ללא צורך בתאורה מלאכותית ובקישוטים ובפאר. הויכוח, הדיון הרעיוני, השירה בצוותא, הריקוד- הם שהיו עונג השבת והחגיג". בדבריו אלה מסביר ישראלי את הסלידה מסמלי הדת שאפיינה את השנים הראשונות. רבים המקרים שבהם העדיפו לציין את השבת ללא אותם סמלים והסתפקו במפגש האנושי של חברי הקיבוץ סביב דיון, שירה וריקודים. כל זאת נבע מתוך השאיפה למרד במציאות ויצירת תרבות חדשה.

קבלות השבת התעצבו בקיבוצים בשנות ה-20-30, תחילה כמעט ובלי קשר לטקס הדתי ובהמשך תוך שילוב אלמנטים דתיים בתוך התרבות הקיבוצית ותחילת מסורת של טקס שבועי. למרות הקושי שבשימוש באלמנטים הלקוחים מהדת, קבלות השבת בקיבוצים לוו בהקראת קטעים מפרשת השבוע, הדלקת נרות שבת ונגינת שירי שבת.

⁵⁶ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 244

⁵⁷ עוד על "שלידת הגולה" ראו בעמ' 5.

⁵⁸ עוד על התנ"ך בעולמם של החלוצים, ראו עמ' 6.

⁵⁹ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 244

פרק ג' - קבלות שבת בשנות ה-80-60

הטקס

בשנות החמישים קבלת השבת הפכה לטקס קבוע, המתרחש ברוב הקיבוצים⁶⁰. שנות ה-80-60 הן שנים עשירות בטקסי קבלת שבת, רוב הקיבוצים כבר נכנסו לשגרה שבועית בקיום הטקס. עדויות רבות מקיבוצים שונים מספרות על מסורת שבועית מתמשכת של קבלות שבת בקיבוצים. להלן תיאורי המסורת מהקיבוצים השונים:

קיבוץ יפתח: "הנוהג של קבלות השבת התחיל בפברואר 1971. החלק בהכנה: (1) קיים שולחן, עליו פרחים, פמוטים, נרות, תנ"ך לאמירת פרשת השבוע (2) קיים צוות, הוא הדואג לקבלת שבת. [...] (5) הטקס: פרקי נגינה או שירה. הדלקת נרות. פרשת השבוע. חוזר נגינה או שירה, לפעמים קטעי קריאה. חבר מהצוות מוסר על אירועי השבוע החולף, מעניק ברכות לחברים [...], מאחל לחולים [...] החלמה."⁶¹

מעברות, ינואר 1982: "התחלנו בקבלות שבת בשנת 1974. ניסינו לערוך קבלות שבת אחת לחודש. אחר כך אחת לשבועיים, ומאמצע 1975 כל שבוע ללא הפסקה. הצוות לארגון קבלות השבת נבחר כל שנה על ידי ועדת המינויים. יש סדרן מקומות. שולחן מרכזי על רקע כתובת "קבלת שבת". על השולחן שני נרות דולקים תקועים בפמוטים, שתי חלות ובקבוק יין [...]. אחת לשנה מחליפים את מקומות הישיבה. טקס קבלת השבת נמשך בערך עשר דקות. פותחים את הטקס במנגינה חסידית קבועה, ממשיכים בחלק מוזיקלי [...]. אחד כך קטעי קריאה, ברכות הולדת התינוק, הודעה על נטיעת עצים [...] על פי רוב משלבים גם חומר אקטואלי."⁶²

גבע: "השולחנות מכוסים מפות לבנות. משתדלים שהשולחנות יקושטו בפרחים בהתאם לעונות השנה [...] מקומות קבועים על יד השולחנות [...] פותחים את קבלת השבת בנגינת קטע מתאים בפסנתר. אחד החברים קם וקורא קטע מפרשת השבוע. עם סיום קריאת הפרק הראשון-שירה בציבור בליווי פסנתר- "החמה מראש האילנות" [...] דפוס זה של קבלת השבת לא ניתן לשום שינוי."⁶³

דוגמאות לקבלות שבת- ראה נספח א'-י⁶⁴:

- כפר המכבי (תשמ"ב, 1981): לכה דודי, הדלקת נרות, קידוש, מתוך פרשת שבוע, קריאה מתוך המשנה, שירה בציבור
- תל קציר: קטע קריאה של ר' שלמה אלקבץ, שיר מודרני (באה המנוחה ליגע), קטע קריאה על השבת (חילוני), שיר שבת
- גשר הזיו: שיר שבת, הדלקת נרות, שיר לשבת, קטע קריאה מודרני, שיר שבת, יין עם ברכה חילונית, שיר

⁶⁰ סוקר, 1998, עמ' 51

⁶¹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, חוברת "קבלת השבת", ועדת החגים הבינקיבוצית, תשמ"ב, ללא עמודים

⁶² שם

⁶³ שם

⁶⁴ שם

- אילת השחר : הדלקת נרות, שיר לשבת, פרשת שבוע, שירה מודרנית, קריאה מהמקורות, שיר לשבת
- אושה : שירי שבת, קטע קריאה בעקבות אירועי השבוע, פרשת שבוע, שירה מודרנית (ניגונים), מתוך ספר האגדה
- צרעה (תשמ"ב) : קריאה מהתנ"ך על השבת, שיר שבת, קריאה (רבי נחמן מברסלב), שיר מודרני
- דגניה ב' : שיר שבת, קטע קריאה קבוע של אלקבץ, קריאה מהמקורות, פרשת שבוע, שירה מתהילים, קריאה מודרנית
- גבע : שיר (החמה מראש האילנות), פרשת שבוע, לכה דודי, מן האגדה, שירה בציבור (הללויה)
- בית השיטה : שירה/נגינה, הדלקת נרות, קטע מהקידוש, מתוך פרשת שבוע- הסבר ואז קריאה, יין, ברכת שבוע אקטואלית, שירה בציבור (מתוך המקורות ומודרני)

ניתן לזהות דפוס אופייני שחוזר על עצמו במרבית הקיבוצים : קבלת השבת נערכת בחדר האוכל לפני הסעודה החגיגית. ישנן מפות לבנות על השולחנות, נרות שבת וחלות. מתחילים בשיר פותח, קטעי קריאה מהמקורות הכוללים את פרשת השבוע, קטעי קריאה אקטואליים והתייחסות לאירועי השבוע, שיר נוסף. שירים שחוזרים על עצמם הם "ניגונים", "החמה מראש האילנות" ו"לכה דודי".

החזרתיות כאן היא חלק בלתי נפרד ממשמעותה של קבלת השבת. יש משמעות בביצוע טקס זה שבוע אחרי שבוע, סדר קבוע לשירים ולקטעי הקריאה, שיר פותח קבוע, מקומות ישיבה קבועים- לכל קיבוץ פורמט קבלת השבת הנהוג אצלו. כל אלה הם חלק מהמסורת שנוצרה בקיבוצים וכפי שאומרים בגבע: "דפוס זה לא ניתן לשום שינוי"- כנראה שעצם החזרתיות היא חלק מהותי מתחושת החגיגות. יש כאן דמיון לטקס הדתי שגם בו יש משמעות גדולה לקביעות ולחזרתיות- פעולה קבועה במועד קבוע עם אביזרים קבועים- כל אלה יוצרים אחדות חברתית⁶⁵.

אלמנט משמעותי נוסף הוא בחירת השירים וקטעי הקריאה. יש כאן שילוב בין קטעי קריאה ושירים מהמקורות (כמו "לכה דודי" וקטעים מפרשת השבוע) לבין קטעי קריאה ושירים עכשוויים (קטעים מהספרות, התייחסות לעונות השנה). השיר "ניגונים" שהושר בקבלות השבת במספר קיבוצים מגלם בתוכו את סיפור הכנסת המסורת לתוך התרבות-

שֶׁתִּלְתָּם נְגוּנִים בִּי, אֲמִי וְאָבִי,
 נְגוּנִים מְזוֹרִים שְׂכוּחִים.
 גְּרָעִינִים ; גְּרָעִינִים נְשָׂאֵם לְבָבִי-
 עֲתָה הֵם עוֹלִים וְצוֹמְחִים.

עֲתָה הֵם שׁוֹלְחִים פְּאֵרוֹת בְּדָמִי,
 שְׁרָשִׁיָּהֶם בְּעוֹרְקֵי שְׁלוּבִים,
 נְגוּנֵיךְ, אָבִי, וְשִׁירֵיךְ אֲמִי,

⁶⁵ עוד על הטקס הדתי בעמוד 4.

בְּדַפְקֵי גְעוּרִים וְשָׁבִים.

הִנֵּה אֶצְיִן שִׁיר עֲרָשִׁי הַרְחוֹק
הַבֵּיעַ פִּי אִם אֶלֵּי בֵּית.
הִנֵּה לִי תִזְהַרְנָה בְּדַמְעַ וּשְׁחֹק
"אֵיכָה" וְזִמְרֹת שֶׁל שַׁבָּת.

כָּל הַגָּה יִתֵּם וְכָל צְלִיל יֵאָלֵם
בִּי קוֹלְכֶם הַרְחוֹק בִּי יְהוּם.
עֵינֵי אֶעְצֹם וְהִרִינִי אֶתְכֶם
מֵעַל לְחֶשְׁכַת הַתְּהוֹם.

השיר נכתב על ידי פניה ברגנשטיין שהייתה חברת קיבוץ גבת. היא כותבת את השיר בשנת 1944 ומבטאת דרכו את מקומם של הורים בחייה. זוהי תקופת השואה, הידיעות מגיעות לארץ וישנה ההבנה שבית ההורים הולך ונעלם. "איכה" וזמירות של שבת- אלה הם הניגונים שנשתלו במשוררת וכעת הם עולים וצומחים. המסורת מבית ההורים, אותה דת שהייתה שייכת עד אותה עת לגולה- מקבלת את מקומה בחיי הקיבוצים בארץ. פתאום יש התקרבות לאותם "מזמורים שכוחים", רצון לקבל את מה שתמיד היה שם ב"עורקי" החלוצים, לתת לאותם "ניגונים" לעלות על פני השטח ולהשתלב בתרבותה של הקיבוץ. את השיר הזה בוחרים בקיבוצים לשיר בקבלת השבת וכך נותנים ביטוי לרצונם לקבל אליהם גם את המסורת מבית ההורים.

השילוב בין ישן וחדש מעורר התרגשות בקיבוצים; כך כותבים ברמת יוחנן בשנת 1988: "קבלת השבת המסורתית שלנו, המשלבת ישן בחדש- היא עונג שבת אמיתי. חדר האוכל המואר, הנרות, המשפחות המסבות כל אחת על שולחנה... זה ממש נותן הרגשה של הבדלה אמיתית בין קודש לחול"⁶⁶. בגבולות, 1988: "נרצה או לא נרצה, השבת היא המנוחה, היחד המשפחה. סמל יהודי... איננו מקיימים מצוות "עשה" ו"לא תעשה" כדי להתוודע לה. פינת השבוע, נרות מאירים, חלה קלועה... מעניקים לנו את הכוח לשאר ימי החולין. אין הדבר "חזרה לדת", אלא מתן תוכן חדש קיבוצי-יהודי לסמלים יהודים עתיקים, שאלמלא כך לא היינו מקיימים ונשארים בשיממון החילוני שלנו. את זה אפשר להציג לבנינו מול האורתודוקסיה."⁶⁷ בעין השופט: "קבלת השבת הראשונה בח"צ נערכה במועדון הח"צ ב-5/11 בשירה כה נלהבת ובהתרוממות הנפש, שכמעט ולא הגיעו לערב "לטעמי". ובניתיים ממשיכים. הנה רואים שקיים צורך ממשי בקבלת שבת אצלנו."⁶⁸ ברמת יוחנן: "חשוב לציין כי לא רק הארוחה המיוחדת, השונה מארוחות הערב של כל השבוע, היא המציינת את ייחודו של הערב. יש גם עניין מיוחד [...] בהתרכזות סביב תכנית צנועה [...]. שבלונה מסויימת- פחות או יותר קבועה [...] היא צריכה להיות צנועה, לתת משהו מתכנו המסורתי של ערב-שבת, וכן לבטא את המתרחש בבית ומחוצה לו במשך השבוע."⁶⁹

⁶⁶ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, עלון קיבוץ רמת יוחנן, 30/12/88, עמ' 15

⁶⁷ צימרמן, 2001, עמ' 262

⁶⁸ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, חוברת "קבלת השבת", ועדת החגים הבינקיבוצית, תשמ"ב, ללא עמודים

⁶⁹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים - חוברת "קבלות שבת", מכון להווי ומועד, תשמ"ו, עמ' 11

יש בדברים לעיל ביטוי לכמיהה לחזור לסמלים היהודיים הישנים, לשלב אותם בתוכן הקיבוצי ובכך להוסיף טעם ליומיום, ערך מוסף לשגרה החילונית. הקיבוצים ממלאים סמלים יהודים עתיקים בתוכן קיבוצי חדש. קבלת השבת מצטיירת כ"צורך ממשי", השירה מביאה ל"התרוממות הנפש"- תיאור שיש בו דמיון לחוויה הדתית, ישנו הרצון לפרוץ את חוסר המשמעות שיש בחילוניות ועל ידי התקרבות למסורת למלא את הנפש.

דוגמא להכנסת תוכן קיבוצי חדש אל תוך סמלים יהודים עתיקים, ניתן למצוא בברכה על הנרות, היין והחלה. במהלך השנים חיברו הקיבוצים לעצמם ברכה חדשה משלהם על הנרות והיין- מין אלטרנטיבה ל"קידוש" שנכנסה לתוך קבלת השבת. במקום אותה ברכה מסורתית עתיקה שמרכזה הוא האל, חיברו בקיבוצים ברכות שמרכזם באדם העובד. ברכות אלה משלבות בתוכן את החידוש והמהפכה יחד עם החיבור למסורת העתיקה⁷⁰. להלן דוגמאות לברכות על הנרות, היין והחלה מקיבוצים שונים⁷¹:

"נברך על נרות שבת
נקדש זיום ונתבשם בחומם.
זה עתה עלינו ששת ימי מעשה ויצירה.
לבנו קשוב וביתנו פתוח לקבל פני שבת מנוחה.
בואי שבת והשכיני שלוה ורגיעה במעוננו,
חן ותפארת במעשה ידינו.
שלום לבואך שבת ברוכה." (משמר השרון)

"היום נברך כי בא לאלוהינו יום המנוחה. קדש נקדש את היום בצחור חולצות ובזמר שליו.
ושניים נרות נדליק, לאות כי אין כאן זולת אנו ושבת, ושלוה גדולה מהבהבת כאן, ותוצת בליבנו
שלהבת יום המנוחה. שבת שלום!!!" (ניר אליהו)

"לעיני אדם מדליקות מתוכן את האור
בחום לב הנותן את טעם הלחם
לידים הפורשות כפותן בברכה
תהילה לחול, לשבת, למים, לפריחה
ולחסד השמחה.

שיר מזמור לחיים וליחד
ברגש הברכה." (צרעה)

"הינני מוכן ומזומן לברך יחד עם כל בית גשר הזיו שהגענו מששת ימי העמל לקדש שבתנו בשמחה
על יין וחלה, שבת אחים גם יחד. לחיים טובים ולשלום. לחיים!" (גשר הזיו)

"תבורך לנו נר של שבת
על כי בשורת מנוחה
הבאת לנו.

⁷⁰ צימרמן, 2001, עמ' 269

⁷¹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים- חוברת "מעין הברכות", 2000

לובן אורך
מביא את האור למעוננו
בטוהר ובזוך.
תלונו שלהבת קדשך
בימי העמל הקשים
עד כי תשוב ותאיר עמנו
בשבת הבאה." (מעין ברוך, חצרים, גונן, בית העמק)

"נברך על הגפן ועל פרי הגפן
ועל תנובת השדה
ועל ארץ חמדה טובה ורחבה" (כפר סאלד)

"אז,
ימלא שחוק פינו,
ולשונו רינה.
נברך על פת וענב,
מתנת אדם ואדמה,
מי יתן טעמם,
לא יפוג לעולם.
לחיים!" (מזרע)

בברכות אלו חוזרת ההתייחסות למנוחה כמרכזה של השבת, זהו סיומו של שבוע העבודה והיצירה וכעת ניתן לנוח בשלווה. החיים והיחד הם המקודשים והאדם הוא היוצר. האל כמעט ולא נזכר בברכות, יצירת האדם מחליפה את האל-הלחם הוא מתנת חוס הלב, האדם והאדמה. אור הנרות מסמל את השלווה, האדם והשבת, האור נדלק מתוך האדם. מצד אחד מברכים על אותם סמלים מסורתיים שמופיעים בקידוש הדתי (נרות, יין ולחם) ומצד שני הברכות הן בעלות אופי חילוני-קיבוצי שמקדש את האדם העובד.

דיון על סוגיות מהותיות

מסורת טקס קבלת השבת השבועי אמנם השתרש במרבית הקיבוצים אך עדיין המשיך לעורר ויכוחים ושיחה ערה בין חברי הקיבוץ. עלוני קיבוץ רבים מוקדשים לדיון סביב קבלת השבת, חוברות שהוציאה ועדת החגים הבינקיבוצית עוסקות בסוגיות מהותיות שעלו בקיבוצים בעקבות קבלת השבת.

השנים שעברו הכניסו דילמות חדשות סביב אופי הקבלת השבת, בנוסף לדיון המתמשך על עצם השימוש בסמלי הדת. טקס, מעצם היותו חזרתי, עשוי להתרוקן מתוכן עם השנים. ניתן למצוא בקיבוצים טענות בדבר חוסר המשמעות בשימוש בסמלים המסורתיים. כך כותב דני מקיבוץ בארי: "מדאיג אותי שכשיהיו לי ילדים ואני ארצה להעביר להם את התחושה, זו תהיה הצגה, זה לא יהיה טבעי כמו שההורים שלי העבירו לי. [...] ברור לי כי ההתחברות לסמלים, למשמעות השבת לא יכולה להיות רק על ידי תבונה ולימוד. יש להתחיל בחוויה. יש לצקת תוכן למילים שהתרוקנו. הנרות חלולים, אין בהם שעווה. זה נותן לי כיוון לעבודה חינוכית, למילוי הנר

מחדש בתוכן⁷². דני מדבר כאן על סמלים שהתרוקנו מתוכם וקורא לחזור ולמלא אותם מחדש בתוכן. בילקוט קבלות שבת שהוציא המכון להווי ומועד בשנת תשמ"ו נכתב: "הדרך שנקטנו היא מלאכותית[...]. יש בטקס שלנו משהו לא אמיתי, לא כנה"⁷³. עולה צורך לרענן את את אותם סמלים ישנים, את קבלת השבת שהפכה למסורת שבועית- ולהתאים אותה למציאות החדשה על מנת שתהיה מחוברת יותר לרצונות החדשים.

סוגייה נוספת משמעותית שליוותה את קבלות השבת מתחילת דרכן וההמשיכה להעסיק את החברים גם בשנות ה-80-60, היא הכנסת אלמנטים דתיים לקבלת השבת. היו חברים שסלדו מהדת והסתייגו מהכנסת האלמנטים הדתיים לחדר האוכל בקבלת השבת- דוגמאות לכך ניתן למצוא בעיקר בקיבוצי השומר הצעיר- הקיבוץ הארצי. ישנם גם מקרים שבהם מתייחסים לדת כאל נכס תרבותי והדיון עוסק בשאלה מה מקום נכס זה אל מול עיסוק ביומיום בקבלת השבת.

מקרה שבו התעורר דיון סביב הכנסת אלמנטים דתיים ניתן למצוא בויכוח על נרות השבת בקיבוץ משמר העמק מאמצע שנות השישים. כך כתב דוד פרלה: "אודה: מסכן ונבדק עמדתי מול החברה, שטענה בפני כי הנרות הם חיוביים, כי הם תמיד מביאים איתם שמחה [...]. היא לא הבינה אף מילה מהברכות העבריות שהעתירה על הנרות [...]. אולי יש להתחיל שוב מ-א-ב' ולהסביר מבראשית: למה ומדוע? למה משמר העמק? מדוע לא תל אביב? למה אחרי המחרשה והצאן? ומדוע לא בטכניון ובאוניברסיטה? למה חיים חילוניים? מדוע לא רב, שופר, פרשת השבוע וכו'...? האם יש בדעתנו לחזור אל העבר המעורפל, הדלוח...? או להמשיך...? בדרכנו?"⁷⁴. פרלה משווה בין הדלקת הנרות לבין תל אביב, הטכניון, רב, שופר, פרשת שבוע- סמלי הקפיטליזם, הגולה, "העולם הישן"- אותו שואפים להחרים⁷⁵. לטענתו הנרות לא תואמים את החזון הקיבוצי, הם חלק מאותה תפיסת עולם ממנה מנסים להתרחק, הם שייכים לעבר שממנו רוצים להתנתק וליצור דרך חדשה. ישעיהו (שייק) בארי, גם הוא ממשמר העמק מוסיף: "ערבי השבת בקיבוץ לפני שנים לא היו זקוקים להדלקת נרות שבת [...]. החברים שרו יחד [...]. ואחר כך רקדו עד מאוחר. היתה הרגשה של שבת וחג במעוננו. היום- בערב שבת- חסרה אותה הרגשה. הסמלים השאולים מהעולם הדתי אינם יכולים לבוא במקום התוכן שחסר. האם הנרות, סמל כביכול לרוח יהודית, יחזירו לשבת את תוכנה בחסר? חוששני שלא."⁷⁶ בארי, כמו פרלה, מבקר את הדלקת הנרות בקבלת השבת. הוא יוצא כנגד השינוי שחל בקיבוצו באופן חגיגת ערב השבת, שינוי שבמהלכו הוכנסו סממנים דתיים בעוד שקבלת השבת התרוקנה מתוכנה. נדמה שישנו נסיון להשתמש בסמלי הדת כדי לפצות על חוסר בתוכן.

בקיבוץ בית זרע, השייך אף הוא לקיבוצי הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, עלתה ביקורת דומה כנגד הדלקת נרות שבת. יואב הלוי כותב בתחילת שנות ה-80: "נרות בפמוטות על מפה לבנה, בקבלת שבת, הם סמל, ולכל סמל יש הקשרים מהם אי אפשר לנתקו. על כן אני נגד הדלקת נרות בקבלת השבת שלנו. מכלל מסכת החיים היהודית אימצנו לנו חלקים וסמלים [...]. המתאימים לחברה שלנו- חופשית, חילונית ועובדת [...]. את בוא שבת שלנו, שתהינה יום מנוחה

⁷² בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 268

⁷³ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים - חוברת "קבלות שבת", מכון להווי ומועד, תשמ"ו, עמ' 12

⁷⁴ צימרמן, 2001, עמ' 258

⁷⁵ לפי שיר "האינטרנציונל"- ראה עמוד 9

⁷⁶ צימרמן, 2001, עמ' 257

ולא יום קדוש, אנו מציינים בקבלת שבת יפה, משפחתית, חמה וחברית... לאו דוקא בנרות דולקים"⁷⁷. נרות השבת לא מתאימים לאידיאולוגיה הקיבוצית בבית זרע, הם אינם מסמלים את ערכי החברה החילונית והחופשית. ההקשר של הדלקת הנרות מעיב על היכולת להשתמש בהם בקבלת השבת. קיבוצי השומר הארצי ("הקיבוץ הארצי") בולטים בהתנגדותם לשימוש בסמלים הלקוחים מהדת. מצד שני הביקורת באה נגד דבר קיים, ומכך ניתן להבין שהיו מי שהאמינו שהכנסת אלמנטים מהדת היא דבר נכון ואפילו "מהפכני".

אל מול הטענות כנגד שימוש בסמלי הקודש, ניתן למצוא טענות הפוכות היוצאות דווקא כנגד שימוש בענייני חולין בקבלת השבת. יושקו מקיבוץ גת כותב בעלון הקיבוץ בשנת 1976: "מה לא שייך לקבלת השבת עצמה? (1) סקירת עיתונות מן העולם, מן הארץ ומן הקיבוץ, לא שייכת לכאן [...] (2) אי-אפשר להדליק נרות שבת לכבוד בידור העבודה או "להתגברות על קשיי סידור העבודה". ומדוע אלה אינם שייכים לקבלת-השבת? – כי כל אלה הם בחזקת חולין, בכל אלה אנו עוסקים בכל ימות השבוע ואילו בשבת- או לפחות בערב שבת- אנו זקוקים למעט אתנחתא, למעט רגעי התרוממות רוח (אני חושש לומר "נשמה יתרה"- כי בורי בוודאי יאמר שזאת דתיות ואין לי רצון להתחרות איתו ב"מי חילוני יותר")"⁷⁸. טענות דומות עלו באושה: "לפי הבנתי אין לכלול בטקס זה "פרשת שבוע מקומית"- על הנעשה במשק ובבית, כמו כן אין מקום להודעות למינהן [...] "קבלת-שבת" – הוא טקס, בו יש מקום להתעלות מחיי היום-יום לרגע של השראה או חגיגות"⁷⁹. יושקו מקיבוץ גת כותב בשנת 1976: "עלינו לזכור כי יש ערך לחומר שמגישים לנו בקבלת השבת [...] למשל בשבת "שירה" שישנן בפרשה שירת משה (שירת הים), ובהפטרות שירת דבורה- מכיוון שבאותו השבוע חל ט"ו בשבת קבלת שבת הוקדשה לט"ו בשבת ולא לשני האירועים שהזכרתי. כן גם קרה בשבת שלאחריה"⁸⁰. וחבר מקיבוץ אחר טוען: "נראה שאין היגיון להתנגדות להשמעת פרקי תנ"ך קצרים... תפיסתנו את היהדות החילונית ותוכנה כוללת בתוכה את היחס החיובי ביותר לערכי היהדות ויצירותיה הבסיסיות כתלמוד ותנ"ך. ייתכן שאין לתת לקטעים הנקראים שם המזהה אותם עם המתרחש בבית הכנסת (פרשת-השבוע), אבל בהתנגדות להשמעת קטעי ספרות עברית עתיקה- אין כל טעם וערך."⁸¹

ההתעקשות להפוך את קבלת השבת לטקס בעל אופי כל כך חילוני, שיש בו התעסקות מרובה בענייני היומיום- זוכה לביקורת. אל מול המבקרים את הדת, יש שיוצאים נגד השאיפה להחשב ככל הניתן לחילוני ולהמנע מההקשר הדתי של הטקס והסמלים. קיים חיפוש אחר חגיגות, תוכן, התרוממות רוח- צרכים שעלו עוד בתחילת הדרך⁸² וממשיכים ללוות את הטקס בקיבוץ. את המענה לתחושת ההתעלות והתרוממות הרוח מוצאים בטקסים השאלים מהעולם הדתי (למשל פרשת השבוע והדלקת נרות) אך מייחסים להם משמעות תרבותית וחברתית ולא בהכרח דתית. התנ"ך, פרשת השבוע וקבלת השבת בכלל- הם אמצעים לחיבור הקהילה הקיבוצית זה לזה, לתחושת החגיגות ולנכסי התרבות.

⁷⁷ בן גוריון ושוע, 2000, עמ' 259

⁷⁸ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, עלון קיבוץ גת, יוני 1976, עמ' 9

⁷⁹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים - חוברת "קבלות שבת", מכון להווי ומועד, תשמ"ו, עמ' 85

⁸⁰ צימרמן, 2001, עמ' 261

⁸¹ ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, חוברת "קבלת השבת", ועדת החגים הבינקיבוצית, תשמ"ב, ללא עמודים

⁸² על הצורך התרוממות הרוח בשנים הראשונות בקיבוצים, ראו בעמוד 12

קבלות השבת של שנות ה 60-80 משקפות תהליך של קבלת המסורת היהודית והכנסתה לתרבות הקיבוצית. יש צורך בטקס קבוע שחוזר על עצמו, טקס שנותן תחושת קהילתיות וחגיגות. משתמשים במסורת היהודית על מנת לחוש את אותן תחושות של "התרוממות רוח", קהילתיות וחיבור לשורשים, ויחד עם זאת ממשיכים לבקר אותה. קבלות השבת שילבו את האלמנטים הדתיים יחד עם תכנים אקטואליים-קיבוציים המשקפים את עולמם.

סיכום

קבלת השבת עברו גילגולים שונים ורבות נכתב ונאמר בקיבוצים אודותן. הדיון אודות קיום הטקס משקף את צורך חברי הקיבוצים בטקס שיש בו חגיגות, יציאה מהשגרה והתרוממות רוח. בנוסף, הדיון הציף שאלות בנוגע לשימוש באלמנטים הלוקוחים מהדת והקשר למסורת היהודית. עם השנים התעצב טקס קבלת השבת להיות מסורת שבועית הרווחת בקיבוצים רבים. בשנות ה-20-30 ציינו את ערב שבת בשירה וריקודים חגיגיים, ובהמשך בטקס צנוע שכונה קבלת שבת ובו כבר היו אלמנטים מסורתיים כגון קריאה מהתנ"ך והדלקת נרות. בשנות ה-60-80 קבלת השבת הפכה למוסד של ממש, היא קיבלה צורה קבועה ושילבה בין התוכן המסורתי (פרשת שבוע למשל) לבין תוכן קיבוצי אקטואלי.

ניתן לזהות מספר מגמות ביחסה של ההתיישבות הקיבוצית למסורת היהודית: ראשית, ישנו תהליך של קבלת ושילוב המסורת - חברי הקיבוצים שינו לאט לאט את עמדתם מיחס של ניכור וסלידה לקבלה ורצון לשלב ולהכניס לשגרת חייהם עוד ועוד אלמנטים דתיים. ראינו שבתחילת דרכם של הקיבוצים (בשנות העשרים) ערב שבת התייחד בארוחה, שירה וריקודים, ואילו בהמשך, ככל שעברו השנים, נכנסה גם פרשת השבוע, הדלקת נרות, שירי שבת מסורתיים. חשוב לציין שהשימוש בסמלי הדת נעשה בשילובם עם התרבות הקיבוצית החלוצית-חילונית, תוך בחירה וסינון התוכן המועדף מתוך המסורת. התרחש תהליך של מעבר מגישה מתנתקת (בעיקרה) לגישה משלבת והמשכית.

מגמה נוספת היא בתפיסת המסורת היהודית כתרבות. הקיבוצים השתמשו בטקס קבלת השבת כאמצעי להתחבר לתרבות היהודית-נכס היסטורי של העם היהודי אליו הם שייכים. תרבות זו איפשרה להם לחוש קשורים זה לזה, להוריהם ולילדיהם. זוהי גם דרך לחוש "קדושה"-לא במובן השמיימי והאלוהי, אלא במובן של יציאה ממחשבות היומיום ותחושת "התרוממות רוח". מארגני קבלת השבת ישבו בדרך כלל בועדת התרבות של הקיבוץ, וזאת מתוך התפיסה שהמסורת היהודית היא תרבות, הווי קיבוצי.

שאלת חינוך הילדים היא מרכיב נוסף משמעותי בשאלת יחס הקיבוצים למסורת. ניתן לראות שכאשר בחנו בקיבוצים את אופן ציון ערב שבת עלתה וחזרה השאלה- "מה נוריש לילדינו?". ואכן, במספר קיבוצים החלו את טקסי קבלת השבת בבתי ילדים ורק לאחר מכן בחדר האוכל בנוכחות המבוגרים. גם בשנים המאוחרות יותר המשיכה ועלתה דילמת השימוש במסורת אל מול הרצון להעביר הלאה את מסורת ארוכת השנים, לדורות הבאים.

לצד הכנסת המסורת היהודית לתרבות הקיבוצית, ניתן לזהות קולות נגד שנשמעו לאורך כל הדרך. ההתנגדות לשימוש במסורת היהודית הדתית נשמעה לאורך השנים בשיח הקיבוצי (בקיבוצי ה'קיבוץ המאוחד' באופן בולט יותר). התנגדות זו משקפת מרכיב משמעותי בתפיסת החיים הקיבוצית-השאיפה ליצירת עולם חדש, המורד בגלותיות ומניף על דגלו את מעשה האדם העובד והתרבות העברית המתחדשת בארץ ישראל. אולם, במהלך השנים קולות שונים החלו להגיח, קולות שקיבלו את המסורת כחלק מחיי היומיום וראו לנכון לתת לה ביטוי בטקס קבלת השבת.

מעניין לראות שבשנים האחרונות, עם צמיחת ההרחבות הקהילתיות בקיבוצים, צומחות ושות קבלות השבת הקיבוציות. דוגמא לכך הוא קיבוץ ניר אליהו, שחידש את קבלות השבת במתכונת חודשית וזאת בסמוך לקליטת משפחות חדשות בשכונה החדשה בשנת 2014. כך נכתב באתר הקיבוץ: "התכנסנו לצוות ששם לעצמו למטרה להנגיש ולקרב את קבלת השבת לכמה שיותר אנשים בקיבוץ. [...] ויותר מנשמח אם אנשים בעלי רעיונות יפנו אלינו ויציעו דברים שיוכלו לעזור לנו לפנות למכנה משותף רחב ככל הניתן"⁸³. בהזמנה לקבלת השבת נכתב: "חודש נוסף עבר על כולנו [...] לקראת סוף שבוע משפחתי ומהנה נקבל את השבת בניר אליהו. נפגש בערב שבת [...] בדשא ליד חדר האוכל, פרשת קרח, הדלקת נרות/קריאה/שירה [...] בואו לחדש ולהתקדש"⁸⁴. בקיבוץ ניר אליהו, בדומה לקיבוצים נוספים⁸⁵, בחרו להחזיר את קבלת השבת כאמצעי חברתי-תרבותי המלכד את הקהילה המתחדשת ומעניק תחושת קדושה. בדומה לשנים המוקדמות, גם כיום ניתן לזהות בקבלת השבת בקיבוץ שילוב ישן וחדש והתייחסות תרבותית למסורת⁸⁶.

נקודה למחשבה שעולה מהמגמות שהוזכרו היא האם החברה הקיבוצית, המגדירה עצמה כחילונית, אכן חפה מדפוסי המסורת הדתית? טקס קבלת השבת בקיבוצים קיבל צורה המזכירה במידה רבה את הטקס הדתי- סדרה רצופה וקבועה של פעולות (תבנית הטקס זהה כל שבוע) המתרחשת במועד קבוע (כל ערב שבת), תוך שימוש באביזרים קבועים (מפות לבנות, נרות, יין, חלות) ויוצרת אחדות חברתית⁸⁷. כשם שטקס דתי מעניק תחושת קדושה, כך קבלת השבת הקיבוצית נתנה מענה לצורך בהתעלות מעל היומיום ואיחודה את החברים סביבה. נדמה כי דווקא החברה הקיבוצית, ששאפה יותר מכל למרוד בדפוסי העבר, חזרה אל אותם דפוסים מסורתיים-דתיים. להערכתו המסורת מספקת צרכים אנושיים של משמעות, זהות וקהילתיות אשר הביאו את הקיבוצים לקבל אל חיקם את אותו תוכן מסורתי בדמות קבלת השבת.

<http://www.nirel.org.il/2014/10/%D7%A7%D7%91%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%91%D7%AA-%D7%A7%D7%95%D7%9C-%D7%A7%D7%95%D7%A8%D7%90>

⁸⁴ הזמנה לקבלת השבת שחולקה בתאי הדואר בקיבוץ ניר אליהו, ראה נספח ב'

⁸⁵ על קבלות שבת מתחדשות בקיבוצים ניתן לקרוא באתר http://www.kibbutz.org.il/itonut/2005/shonot/051027_shabat.htm

⁸⁶ דוגמא נוספת לקבלת שבת עכשווית המשלבת ישן וחדש (מיד מרדכי)- ראה בנספח ג'

⁸⁷ עוד על הטקס הדתי- ראה בעמוד 4

רשימה ביבליוגרפית

- אופז, א' (מבואות והערות), ספר הקבוצה, ירושלים: יד יצחק בן צבי, תשנ"ו
- אופז, ג', זיקת הקיבוץ למקורות היהדות במחשבת "חוג שדמות", חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל-אביב, 1986
- ארז, י' (עורך), ספר העליה השלישית, תל אביב: עם עובד, 1964
- ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, ועדת החגים הבינקיבוצית, קבלת השבת, תשמ"ב
- ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, מכון להווי ומועד, "קבלות שבת", התנועה הקיבוצית המאוחדת, רמת יוחנן, תשמ"ו
- ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, מעייין הברכות- בהוצאת מכון "שיטים", 2000
- ארכיון החגים הקיבוצי- מכון שיטים, עלון קיבוץ גת, יוני 1976, עמ' 9
- בן גוריון, א' ושוע, צ', זלקוט שבת, ברית התנועה הקיבוצית וועדת החגים הבינקיבוצית, המחלקות לחינוך בשיתוף שיטים, 2000
- בר-לבב, א' מרגולין, ר' ופינר, ש', תהליכי חילון בתרבות היהודית, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, תשע"ג
- גורדון, א' ד', האומה והעבודה, תל אביב: הספרייה הציונית, תשי"ז
- דון-יחיא, א', "חג מסורתי ומיתוס לאומי: חג החנוכה ומיתוס המכבים בציונות, ביישוב ובמדינת ישראל", בתוך: בין מסורת לחידוש: מחקרים ביהדות, ציונות ומדינת ישראל: ספר זיכרון ליהושע קניאל, רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תשס"ה
- דון-יחיא, א', "חילון, שלילה ושילוב תפיסות של היהדות המסורתית ומושגיה בציונות הסוציאליסטית", רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תש"ם
- דון-יחיא א' וליבמן י', הדילמה של תרבות מסורתית במדינה מודרנית: תמורות והתפתחויות בדת האזרחית של ישראל, מגמות, כ"ח/4, 1984
- דיין, ש', עם חצי יובל שנים של דגניה, תל אביב: א"י שטיבל, תרצ"ה
- זעירא, מ', קרועים אנו, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2002
- טבנקין, י', דברים, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1967
- כנעני, ד', העלייה השנייה העובדת ויחסה לדת ולמסורת, תל אביב: ספריית הפועלים, 1976
- ליבמן, י' וליבמן, ש' (עורכים), דת ופוליטיקה- היבטים אחדים, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1991

מרקס, ק', כתבי שחרות, מרחביה: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, 1965

סוקר, ז', החברה הקיבוצית- שינוי והמשכיות, יחידה 8, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1998

סוקר ז' וליאון נ', "הסוציולוגיה של החילון", בתוך: אביאל בר-לבב, רון מרגולין ושמואל פיינר (עורכים), תהליכי חילון בתרבות היהודית, כרך א', רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, תשע"ג

צור, מ', ללא כתונת פסים, תל אביב: עם עובד, 1976

צימרמן ב', "צרור חולצות וזמר שליו" – לבטים על השבת בקהילות קיבוציות, בתוך: גרזי, מ' וצימרמן ב' (עורכים), היום השביעי, תל אביב: שיטים- מכון החגים הקיבוצי, ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2001

שפירא א', "המוטיבים הדתיים של תנועת העבודה", בתוך: רנה שפירא ואריה כשר (עורכים), רשפים- היבטים היסטוריים, פילוסופיים וחברתיים של החינוך (אסופה לזכרו של פרופ' שמעון רשף ז"ל), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, תשנ"א

Durkheim, E. (1948). The elementary forms of religious life. (Translated by J. W. Swain). New York: The Free Press of Glencoe

<http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=1202>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PikiWiki_Israel_1185_Settlements_in_Israel_%D7%94%D7%95%D7%A8%D7%94_%D7%97%D7%93%D7%A8%D7%94.JPG

<http://www.nirel.org.il/2014/10/%D7%A7%D7%91%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%91%D7%AA-%D7%A7%D7%95%D7%9C-%D7%A7%D7%95%D7%A8%D7%90/>

http://www.kibbutz.org.il/itonut/2005/shonot/051027_shabat.htm

נספחים

נספח א' - תכנית לדוגמא של קבלות שבת ממגוון קיבוצים⁸⁸

23 באוקטובר
1981

כפר המכבי, ערב שבת ח"ו בתשרי תשמ"ב

ק ב ל ת ש ב ת "בראשית"

לכה דווי...
הדלקת נרות
קידוש

קריאה: מתוך פרשת השבוע: בראשית א', כ"ו - ל"א

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמְיוֹתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבַעֲרֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה גִבְעַל הָאָרֶץ וּבְכָל הַרְמֵשׁ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים
אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר הִנְקֵבָה בְּרָא אֹתָם, וַיְבָרַךְ
אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים: פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשׁוּהָ
וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבַעֲרֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים: הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זָרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ
וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי-עֵץ זֶרַע זָרַע, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָה: וְלִכְלֵל חַיֵּי
הָאָרֶץ גִּלְכַּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְלֵל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת
כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָה וַיְהִי כֵן. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַהֲנִיחָה
שֶׁבַע מַאֲדָּה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי."

מדוע נברא האדם יחידי?

לְמַדָּה שְׂכַל הַמַּאֲבֵד נֶפֶשׁ אַחַת - כְּאִילַם אָבֵד עוֹלַם מְלֵא. וְכָל הַמְקִיִּים נֶפֶשׁ אַחַת - כְּאִילוֹ
קִיִּים עוֹלַם מְלֵא.

וּמִפְּנֵי שְׁלוֹשׁ הַבְּרִיּוֹת: שְׁלֵא יֹאמֵר אָדָם לְחֻבְרוֹ: אֲבֵא שְׁלִי גְדוֹל מֵאֲבִיךָ.

וְלִהְיִיד גְּדוֹלְתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: שֶׁמֶלֶךְ כֶּשֶׁר וְדָם טְרֹבַע מְטַבְּעוֹת בְּחוֹתֶמֶת אַחַד -
וְכוֹלוֹן דּוֹמִיִּין זֶה לְזֶה. וְמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּיּוֹת, הַקְּבִי"ה, טֹבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתֶמֶתוֹ שֶׁל הָאָדָם
הָרֵאשׁוֹן - וְאִין אַחַד דּוֹמָה לְחֻבְרוֹ. לְפִי-כֶּךָ, כָּל אַחַד וְאַחַד חַיִּיב לְוַסֵּר: "בְּשִׁבְלֵי
נְבֵרָא הָעוֹלָם!"

(ע"פ עֲסַכְתָּ סְנֵה־דְרִיז, פֶּרֶק דִּי מְשַׁנָּה ה')

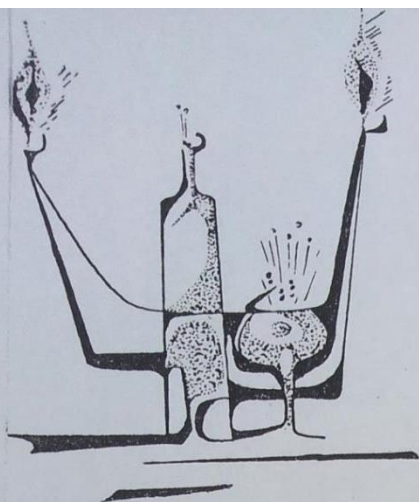
ש ב ת ש ל ו ס !

שירה בצבור

⁸⁸ ארכיון החגים הקיבוצי-מכון שיטים, חוברת "קבלת השבת", ועדת החגים הבינקיבוצית, תשמ"ב, ללא עמודים

קבלת שבת

תל-קציר

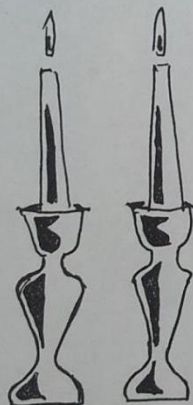
מקרא : לקראת שבת לכו ונלכה,
כי היא מקור הברכה,
מראש מקדם נסוכה,
סוף מעשה במחשבה תחילה.
לכה דודי לקראת פלה,
פני שבת נקבלה.

מקדש מלך עיר מלוכה,
קומי צאי מתוך ההפכה,
רב-לך שבת בעמק הפכא,
והוא יחמול עליך חמלה.
לכה דודי לקראת פלה,
פני שבת נקבלה.

(ר' שלמה אלקבץ).

שירה : "באה מנוחה ליגע..."

מקרא : אהבתי ערבי השבת... (צבי דרויאן ז"ל)

- אהבתי ערבי השבת המפפים לאשם
עת יקוד החמה ימוג אל הגג שמנגד,
אהבתי ראות הלבנה הפרה, התמה
בשחק נצבת.

- אהבתי אותו ערפל המליט את הפרך בכנפיו,
מבסה וכובש שעל בעל ברזל הסואן,
עת תשקט כל העיר ונר יפוז בחלון
ויצעק וידם.

- אהבתי הלבן הצח המטהר את הפרך האפר
עת יצאו לחוצות נערים ונערות שנים שנים...
וילחש הלבן לצחה: "אהבתיך" -
וישקו שפתים.

ואתכם מה אתבתי, רעי, בפנה מאירה תחשבנו
ושמחתם בשמחת השבת, ושתייתם בד הגיל עד חמו,
ושזרתם חלומכם הכסוף על פבוש ומרידה -
על לוח לבכם לשימו.

(מתוך "גוילי אש").

שירה : "בעולם הזה"

ס"ר בכסלו תשמ"ב
11.12.1981

גשר הזיו

ק ב ל ת ש ב ת
x:x:x:x:x:x:x

זמירות
הללויה, הללויה
בצלצלי טמע
הללויה, הללויה
בצלצלי תרועה
כל הנשמה חהלל יה
הללויה, הללויה!

עוד מעט ירד אלינו
יום שבת הסוב.
לכבודו על שולחנו
מטעמים לרוב
בואי, בואי הברוכה
יום שבת יום מנוחה
בואי נא, בואי נא, המלכה.

הדלקת נרות השבת - והברכה

זמר לשבת -

החם מראש האילנות נסתלקה
בואו ונצא לקראת שבת המלכה
הנה היא יורדת הקדושה הברוכה
ועמה מלאכים צבא שלום ומנוחה
בואי, בואי המלכה
בואי, בואי הכלה
בואכם לשלום מלאכי השלום.

מקרא - הַעֲנֵנִים / לאה גולדברג

ושוב העננים נושאים

את זכר הפגול, אותם העננים

רעו אתמול פֶּעַדְרֵי הַלְּפָּתִים

בַּסְּדוֹת מְרוֹם הָעֲנָנִים.

הו נח, איש צדיק בדורותיו,
טוב זמן חרד חוזר על עקבותיו,
בנותיה בנות הפקר, בניה שְׂכוּרִים.
ובשמים עננים שְׂחוּרִים.

זמר - וביום השבת,

שני כבשים בני שבת
תשמים יהיו לכם

ונסכו.

הברכה על היין - (נא למלא את הכוסות)

נ ב ר ך - שהגענו מטסת ימי העמל לקדש שבתנו בשמחה
על יין וחלה שבת אחים גם יחד - לחיים
טובים ולשלום - ל ח י י ם

זמר - ויהודה לעולם חשב
וירושלים לדור ודור.

ש ב ת " ק ר ה "

ש ב ת ט ל ו ם

ט ד ר ק ב ל ת ה ט ב ת :

א. ה ד ל ק ת ה נ ר ו ת.

ב. ט י ר ה : "הללויה" "לכה דודי"

ג. פ ר ט ת ה ט ב ו ע : במדבר ל"ח א-ז.

"ויאמר יהוה אל אהרון אתה ובניך ובית אביך אתך תטאו את עוון המקדש, ואתה ובניך אתך תטאו את עוון כהונתכם : וגם את אחיך מטה לוי טבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך, ואתה ובניך אתך לפני אוהל העדות : וטמרו מטמרתך ומטמרת כל האוהל, אך אל כלי הקודש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו גם הם גם אפס : ונלוו אליך וטמרו את מטמרת אוהל מועד לכל עבודת האוהל, וזר לא יקרב אליכם : וטמרתם את מטמרת הקודש ואת מטמרת המזבח, ולא יהיה עוד קצף על בני ישראל : ואניהנה לקחתי את את אחיכם הלויים מתוך בני ישראל, לכם מתנה נתונים ליהוה לעבוד את עבודת אוהל מועד : ואתה ובניך אתך תטמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועדתם, מתנה אתך את כהונתכם והזר הקרב יומת :

ד. ט י ר ה : "והאר לבנו"

ה. ק ר י א ה : מתוך "משנה תורה" להרמב"ם

ק ב ל ת ט ב ת

הנביא אומר : וקראת לטבת עונג לקדוש ה' מכובד. איזהו כבוד, זה טאמרו חכמים טמצוה על אדם לרחוץ פניו וידיו בחמין בערב טבת מפני כבוד הטבת ויוטב ומיחל להקבלת פני הטבת, כמו שהוא יוצא לקראת המלך. וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהם בערב טבת ומתעטפים ואומרים : בואו ונצא לקראת טבת המלכה! ומכבוד הטבת טילבט כסות נקיה ולא יהיה מלבוט החול כמלבוט הטבת. ועזרא חיקן טיהא העם מכבטים בחמיטי מפני כבוד הטבת.

ו. ש י ר ה : "יטמחו הטמים" "אתה אחד"

§:§:§:§:§

אושה - ה' בטבח חשמ"א, 12.12.80

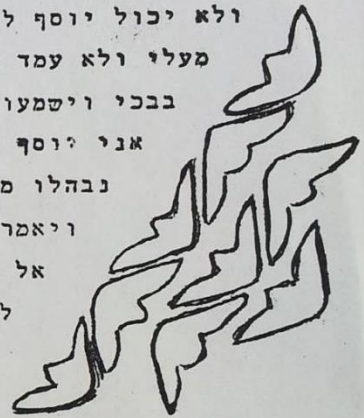

שירה: לכה דודי לקראת כלה
פני שבת נקבלה.
שבת שלום ומבורך.

בעקבות "יום החברה" / מתוך ספר האגדה
" ו י ב נ י י אלהים את הצלע" - מלמד
שנתן הקדוש ברוך הוא ב י נ ה יתרה
באשה יותר מבאיש.

פרשת השבוע: "ויגש" / בראשית מ"ה, א-ו

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אהו בהתודע יוסף אל אחיו; ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה; ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו; ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה; ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם; כי זה שנחיתם הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש ואין קציר;

שירה: שתלחם ניגונים בי, אמי ואבי,
ניגונים, מזמורים שכוחים.
גרעינים, גרעינים נשאם לבבי
עתה הם עולים וצומחים.
עתה הם שולחים פארות בדמי
שרשיהם בעורקי שלובים.
ניגוניך, אבי, ושיריך, אמי,
בדפקי נעורים ושבים.

מתוך ספר האגדה

"ויבן יי אלהים את הצלע" - התבונן מאין לבראחה,
אמר: לא אברא אותה מן הראש - שלא תהא מיקרת ראשה;
ולא מן העין - שלא תהא סקרנית; ולא מן האזן - שלא
ציחנית; ולא מן הפה - שלא תהא פטפטנית; ולא מן
הלב - שלא תהא קנאתנית; ולא מן היד - שלא תהא משמ-
שנית; ולא מן הרגל - שלא תהא פרסנית; אלא מן הצלע,
ממקום שהוא צנוע באדם, ועל כל אבר ואבר שהיה בורא
בה, היה אומר לה: תהי אשה צנועה! ואף על פי כן
"וחפרעו כל עצתי" - שכולן יש בה.

צִרְעָה

י'א בתשרי תשמ"ב.

ק ב ל ת ש ב ת.

קריאה: "ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדורתם, ברית עולם ביני ובין בני ישראל, אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. ביום השביעי שבת ונפש".

בעולם הזה שבת יום מנוחה

ש י ר ה:

חבלי משיח הנה באים.

קריאה: רבי נחמן מברסלב היה אומר על הניגון והזמר:

על ידי הזמר תבוא לידי שמחה להתלהבות. דמעות פותחות שערים, זמרה מפילה חומות.

ודע כי כל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד, לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם, כי כל עשב ועשב יש לו שירה שאומר, ומטירת העשבים נעשה ניגון של הרועה".

ש י ר ה:

הנה לנו ניגון יש
שוב אותו ננעימה.
בו נשירה, בו נזכירה
הימים עברו,

כי אותו עוד שרו
גם אבא וגם אמא
עת גם הם
עוד ילדים היו.

הנה ככה זהו הניגון של נחת
ובעלז, ובעלז חולו יחד.

הנה ככה זהו הניגון של נחת
ובעלז בואו ונצא.

שבת שלום ומבורך!

קבלת שבת בדגניה ב'

פרשת השבוע: שמוח

פתיחה (הקהל, בשירה): * הנה מה טוב ומה נעים / שבת אחים גם יחד. / * מה טובו אוהליך, יעקב / משכנוחיך ישראל.

א. שבת נקבלה (קבוע)

(קריאה): * לכה דודי לקראת כלה / פני שבת נקבלה;
(הקהל, בשירה): * לכה דודי לקראת כלה / פני שבת נקבלה / שבת שלום וברכה.
(קריאה ושירה): * לקראת שבת לכו ונלכה / כי היא מקור הברכה / מראש מקדם נסוכה / סוף מעשה במחשבה תחילה. (לכה דודי) / התעוררי, התעוררי / כי בא אורך, קומי אורי / עורי, עורי שיר דברי / כבוד ד' עליך נגלה / (לכה דודי) / לא תבושי ולא תיכלמי / מה תשתוחחי ומה חמהי? / כך יחסו עניי עמי / ונבנתה עיר על תילה / (לכה דודי).

ב. יום השביעי (קבוע)

(קריאה): * ויכולו השמים והארץ - (בראשית ב') / * אחה קידשח את יום השביעי - (ערביח לשבת) / * ושמו בני ישראל - (שמוח ל"א) / * רצה במנוחתנו - (ערביח לשבת) / (הקהל, בשירה): * וטהר לבנו לעבדך באמת / * פרוש עלינו סוכת שלום / פרוש סוכת שלום עלינו.

ג. מפרשת השבוע

(קריאה): * ומשה היה רועה את צאן יתרו (שמוח ג') / * "הסנה בוער באש..." (ספר האגדה) (הקהל, בשירה): * הללוהו בצלצלי שמע / הללוהו בצלצלי חרועה / כל הנשמה תהלל יה / הללויה. (תהלים ק"נ).

ד. לכבוד השבת

(קריאה): * לא יקום לדממה ניגון השבת... (שיר, ש. שלום).

לְכֶה, דוּדִי, לְקִרְאֵת כִּלָּה,
פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

בית - השיטה

* שבת "חיי שרה" - כג חשוון 81/20/11 *

א נגינה ו/או הופעת יהוד או קוליר

ב הסבתא (ואם אין) האב - מדליק נרות ומברכת בקול רם לתוך המיקרופון:
שבת שלום!

כל המשפחה עונה בקול רם:

שבת שלום וברכה!

ג הסב (ואם אין) האב - קורא בדיקנות, על פי הניקוד, לתוך המיקרופון:

"וַיְכֹלְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צִבְיָאָם. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.
וַיִּשְׁמַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי,
וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת."

ד. האב או האם:

- היום אנו קוראים מפרשת "חיי-שרה", שעיקרה הקריאה נגד נישואי-תערוכת
ונגד הירידה מהארץ.

אברהם מבקש שבנו יצחק ייקח לו אשה משבטו ומשפחתו, שכן ברור לו שאשה זו
תקבל עליה את האמונה גאל אחד, תחיה בארץ ולא תרד ממנה ויהי מה, וּתְחַנְּךְ
על פיה את הבן העתיד להיוולד להם.

ה. בן או בת - כתנאי שהם יודעים לקרוא היטב ובוגרים - ואם אין, מישהו מבוגרי
המשפחה. לקרוא לאט, לשים לב לניקוד, לתוך המיקרופון:

"וַאֲבָרְהֶם זָקוּ, בָּא בְּיָמִים, וַיֹּאמֶר אֶל עֶבְדּוֹ:

- לא תיקח אשה לבני מבנות הפנעני, כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ולקחת אשה לבני,
ליצחק!

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַעֲבֹד:

- אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת, ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאתה? וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבָרְהָם:

- הישמר לך, פן תשיב את בני שמה!

רק את בני לא תשיב שמה!"

ו. האב ממלא גביעו יין, מברך (אם יש) את ברכת השבוע האקטואלית ולאחר מכן - בקול
רם לתוך המיקרופון:

לחיים, ובתיאכון!

ז. שירה בציבור:

* "לכה דודי"

* "שירו של אבא" (אם כהר חצבת אבן)

* "כי מציון תצא תורה"

* "אשת חייל מי ימצא"

קבלת שבת

קבוצת גבע

שירה: "החמה מראש האילנות..."

פרשת השבוע: "ויקהל-פיקודי", שמות ל"ו, ב' – ז'

"ויקרא משה אל-בצלאל ואל-אהליאב ואל כל-איש חכם לב אשר נתן יהוה חכמה בלבבו, כל אשר נשאו לבו לקרבה אל-המלאכה לעשות אתה: ויקחו מלפני משה את כל-התרוימה אשר הביאו בני ישראל למלאכת עבודת הקדש לעשות אתה, והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר: ויבאו כל-החכמים העשים את כל-מלאכת הקדש, איש-איש ממלאכתו אשר-המה עשים: ויאמרו אל-משה לאמר: מרבים העם להביא מדי העבדה למלאכה אשר-צוה יהוה לעשות אתה: ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר: איש ואשה על-עשה עוד מלאכה לתרוימת הקדש. ויפלא העם מהביא: והמלאכה היתה דגם לכל-המלאכה לעשות אתה, והותר:

שירת ציבור: לכה דודי...

מן האגדה

"ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" וי ביום כלות משה! משל למלך שהיתה לו אשה רגזנית. אמר המלך: עשי לי פרפורה (לבוש ארגמן). התחילה לעסוק בה. כל זמן שהיתה מתעסקת בה אינה מריבה. נשלמה המלאכה והביאה למלך, ראה אותה המלך וישרה בעיניו, מיד התחיל לומר: וי, וי! אמרה לו אשתו: מה זה, אדוני? הטרחתי את עצמי לעשות רצונך, ואתה אומר "וי, וי"! אמר לה: המלאכה יפה וכשרה בעיני, אלא כל זמן שהיית עוסקת במלאכה לא היית כועסת ולא מקנטרת אותי. עתה, שאת פנויה, מתירא אני, שמא תכעסי אותי. כך אמר הקדוש ברוך הוא: כל זמן שהיו בני עסוקים במשכן לא היו מלינים עלי, עתה יתחילו שוב לקנטר אותי. לכך נאמר "ויהי ביום כלות משה" – ויהי ביום כלות משג.

(תנחומא)

שירת ציבור: "הללויה..."

שבת שלום

חודש נוסף עבר על כולנו, ואנו בתחילתו של חודש תמוז.
לקראת סוף שבוע משפחתי ומהנה נקבל את השבת בניר אליהו.

ב' בתמוז, תשע"ה

נפגש בערב שבת,

19 ביולי

בשעה 18:00

בדשא ליד חדר אוכל

פרשת קרח

הדלקת נרות/קריאה/שירה

"מדליקים" זמזמנים - מזורים בעבר ובהווה

2015

מחכים לכולכם
בואו לחדש ולהתקדש

קבלת שבת

11/9/2015
כז אלול תשע"ה

ירדה השבת מילים: יהושע רבינוב לחן: דוד זמבי

ירדה השבת אל בקעת גיטסר
ונחוח עתיק בשוליה
ויעמדו מסביב הררים שושבינים
לשאת אדרתה הזוהבת
תעלינה יונים מכנרת הים
קבל את רוחה הלוהבת.

הדלקת נרות

ברוך בואך שבת
בואך ברוך,
הביאי נא עמך את המרגוע את השלווה
שלאחר שבוע רב פנים של המולת עמל.
ברוך בואך
ברוך נרך.

קול חתן וקול כלה

אילון ואיבון מברכים את שרון ובן בחתונתם השבוע
הפואמה, אושר שלו מופיעה על גבי ההזמנה לחתונה של הזוג
הצעיר.

אשר שלו מילים: רחל לחן: אוריאל הרמן

תלולית החול שמש רותה,
על תלולית החול - אני ואמה,
ובלב -
אשר שלו.

חצאי צבעים, חצאי קולות,
לא צריך לשאל, לא צריך לענות
הבט, הקשב.
העבר נדך על חלקת שצרי.
בלב -
אשר שלו,
צרי.

לכל אוכלסיית יד מרדכי
שתהיה לכולנו שנה טובה ומתוקה
שנה של תקווה והגשמת חלומות
שנרע לקיים את התהליכים אצלו בהבנה
והתחשבות.
שנה של אהבה ושפע
בריאות ושמחה
והמשך חיזוק מסורת קבלת השבת
אמן ואמן !!

שרון ובן 2015

איבון ואילון 1973

מזל טוב ושאו ברכה ליום ההולדת: עמי וולקוביץ, שי אלטמן, סמדר שושן, לירז ארדנינג,
גבי וולקוביץ, אורי ציון, חיה דשתי, איתן ציון, מרים ברוך (אמא של עפרה)

לרחל ויואל שטיין ולכל המשפחה - מזל טוב לנישואי שני עם בחי"ל גיורא